

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra Středoevropských studií, Seminář romistiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Michal Mižigár

Romové v Písku: případová studie poválečného osídlení

Roma in Písek: Case Study of Postwar Settling

Chtěl bych moc poděkovat své vedoucí práce Heleně Sadílkové, která mi tuto práci vedla, dodávala cenné rady a připomínky. Velký dík také patří zaměstnancům píseckého Státního okresního archivu. Touto cestou bych chtěl poděkovat i svým rodičům za podporu. Velký dík patří narátorům, kteří se se mnou kdykoli jsem k nim přišel, podělili o své zážitky a vzpomínky.

V neposlední řadě bych chtěl poděkovat svým prarodičům Věře Mižigárové, Heleně Červeňákové a Janu Mižikárovi, kteří mi od dětství vyprávěli o naší rodinné historii a především mě učili romipen a povzbudili ve mně zájem o romštinu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 11. 9. 2016

.....Michal Mižigár.....

Jméno autora

Abstrakt

Bakalářská práce Romové v Písku pojednává o příchodu prvních tří romských rodin z východního Slovenska do Písku, které se zde usadily natrvalo. Cílem této bakalářské práce je popsat původní romskou osadu, ze které tito Romové odešli, jejich poválečnou migraci za prací do českých zemí a jejich usazení se v Písku.

Klíčová slova:

Československo, Romové, Hromoš, Kozelec, Hořice, Písek, druhá světová válka, poválečná migrace, orální historie

Abstract

The Bachelor thesis Roma in Písek concentrates on the arrival of the first three Roma families from eastern Slovakia to Písek, who settled in Písek permanently. The aim of this bachelor thesis is to describe the east Slovakian settlement from which the three families came, their post-war migration to the Czech Lands and their settling down in Písek.

Key words:

Czechoslovakia, Roma, Hromoš, Kozelec, Hořice, Písek, second world war, postwar migration, oral history

SEZNAM ZKRATEK

KNV – Krajský národní výbor

n. p. – národní podnik

ONV – Okresní národní výbor

roz. – rozená

r. – rok

s. – soudruh

VB – Veřejná bezpečnost

OBSAH

1	ÚVOD	8
1. 1	Téma Romové v Písku	8
1. 2	Romové v Písku – bakalářská práce	9
1. 3	Kdo jsou v této práci původní Romové z Písku?	9
2	METODY VÝZKUMU	10
2. 1	Mé postavení	10
2. 2	Romské jméno	11
2. 3	Apelativa	12
2. 4	„Zdroje	14
2.5	Jazyk nahrávek	18
2. 5. 1	Volba jazyka a kulturní odlišnosti odrážející se v jazyku	18
2. 5. 2	„Romsky? Mohu?“	19
3	ROMOVÉ V PÍSKU	20
3. 1	Subetnické členění	20
4	HROMOŠ	23
4. 1	Romské rodiny v Kozelci	25
4. 2	Život Romů v Hromoši	29
4. 2. 1	Náboženství	31
4. 2. 2	Romština	32
4. 2. 3	Vztahy s Neromy v Hromoši	33
4. 2. 4	Romové a válka v Hromoši	34
5	KONEC VÁLKY – MIGRACE DO ČECH	37
5. 1	Romové na východním Slovensku po válce	37

6	POVÁLEČNÉ MIGRACE ROMŮ Z HROMOŠE	39
6. 1	Krátkodobé pracovní migrace v 1945-1955	39
7	ROMOVÉ V PÍSKU V LETECH 1946 – 1958	43
7. 1	Příprava MNV Písek na Romy	46
8	ŽIVOT V PÍSKU PO PŘESÍDLENÍ V ROKE 1959	49
8. 1	Škola	49
8. 2	Volný čas	49
ZÁVĚR		52
ZDROJE		53

1. ÚVOD

1.1 Téma Romové v Písku

Vybrat si téma k této bakalářské práci nebylo složité, protože tématu historie Romů v Písku jsem se začal věnovat již coby rozmrzlý student prvního ročníku Obchodní akademie v Písku, ihned 2. nebo 3. pátek v září roku 2006 po předmětu Psychologie obchodu. Tam jsme zrovna probírali etiku, jak bychom se měli chovat k jiným lidem a co bychom měli vědět o jejich kulturách, a mě bylo líto, že to, co je romské, je často z pohledu Neromů hloupé, nevhodné, nevkusné a tak dále.

Poddal jsem se své emoci. Výše uvedená hodina byla poslední a já šel ze školy rovnou do Prácheňského muzea, kde jsem si vyžádal od pana ředitele, že chci hned udělat výstavu o Romech v Písku. Pan ředitel se na mě usmál - musím říct, že mu mohu být vděčný za jeho důvěru ke mně, tehdy 16ti letému studentovi - a řekl: „Máme tady volno, ale až v dubnu 2009.“ Spočítal jsem si, že v roce 2009 uplyne 50 let od příchodu Romů z východního Slovenska do Písku a věděl jsem, že duben je měsíc, kdy se slaví Mezinárodní den Romů. Nemohl mi dát lepší termín.

Tři roky uplynuly a já začal spolupracovat s kurátorem výstavy Janem Koubou a Davidem Urbanem, tehdy doktorandem ze Zdravotně sociální fakulty na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích na publikaci, která měla nést stejný název jako naše připravovaná výstava - Romové na Písecku – Roma Piskostar. Knihu se nám nakonec vydat nepodařilo, za to výstava se nám povedla. Účast Romů byla větší než Neromů, takovou Prácheňské muzeum ještě nezažilo za celou dobu své existence. A přijely se na ni podívat školy až z Chebu a Ostravy.

Díky práci na výstavě, v rámci níž jsem obcházel jednotlivé romské rodiny v Písku, zjišťoval informace o jejich historii a vytvářel jejich rodokmeny, jsem se dozvěděl velké množství pro mě nových a zajímavých informací, jen jsem tehdy nevěděl, jak se takové informace dají zpracovat komplexněji, než jak to bylo potřeba do výstavy. Bylo to pro mě mimořádně zajímavé uvedení do dějin 20. století v Československu, které mě od té doby pořád zajímá.

1. 2 Romové v Písku – bakalářská práce

V této bakalářské práci se chci věnovat třem romským rodinám z Písku, které sem přijely jako první, „na pozvání“ - vlastně si pro ně zástupce Městského národního výboru sám přijel. Uvědomuji si, že když jsme v roce 2009 organizovali výstavu, nemohl jsem se historii jednotlivých rodin věnovat dostatečně podrobně. V této práci chci představit romskou osadu v Hromoši, ze které tito Romové pochází, věnovat se popisu místních podmínek a okolností, které vedly k přesídlení zdejších romských rodin do českých zemí. Tato práce se tedy věnuje poválečné migraci Romů z východního Slovenska do českých zemí a v tomto smyslu navazuje na případové studie Cichého¹, Houdka², Šebové³ a Růžičkové⁴, zpracované jako jejich závěrečné práce na Seminárii romistiky v předchozích letech.

1. 3 Kdo jsou v této práci původní Romové z Písku?

Píši zde o píseckých Romech, nikoli o původních českých Romech⁵, o kterých jsem nepátral, ale našel jsem korespondenci z roku 1941 mezi Okresní péčí o mládež v Písku a Městským úřadem v Kralovicích ohledně dětí původních českých Romů, jejichž rodiče byly ve vězení a tyto děti byly v Písku umístěny do neromských rodin⁶. Nic dalšího jsem o původních českých Romech při bádání v archivu nezjistil. Díky přípravám na výstavu jsem se dozvěděl, že rodina Mižigárových byla v Písku už údajně v roce 1957 či 1958, ale oni se často stěhovali po Příbramsku⁷. Také v Písku žili bratři Kotlárových, kteří byli soudně vykázáni pro výtržnosti a přestupky z celého okresu Písek. V této práci původními píseckými Romy míním tři rodiny Mižikárových, Bandyových a Dunkových, které sem přijeli v květnu 1959.

2 METODY VÝZKUMU

2. 1 Mé postavení

¹ Cichý, Marcel: *Historie rodu Cichých a Banomových*. Bakalářská práce, FFUK Praha. Praha, 2003.

² Houdek, Lukáš: *Romové ve Stříbře (Případová studie – historie a sociolingvistická situace rodu Absolonů)*. Bakalářská Práce, FFUK. Praha, 2008.

³ Šebová, Bára: *Migrace slovenských Romů do českých zemí po roce 1945 (případová studie – usídlování Romů v Rokycanech mezi lety 1945 – 1952)*. Bakalářská práce, FFUK Praha. Praha, 2006.

⁴ Růžičková, Alena: *Romská komunita ve Vsetíně*. Bakalářská práce, FFUK Praha. Praha, 2012.

⁵ Musím se přiznat, že jsem v Archivu o českých Romech nebádal, ale našel jsem jen zmínky z roku 1941

⁶ SOKA Písek, Okresní péče o mládež v Písku 1912 – 1948 (1958), inv. č. 254, sign. 550, karton č. 23.

⁷ Nezaznamenaný rozhovor s Helenou Holubovou, roz. Mižigárovou (*1952 - †2014) v březnu 2009 při přípravě historie jednotlivých romských rodin na výstavu Romové na Písecku – Roma Piskostar.

Narodil jsem se v Písku a mohu se zařadit do 3. generace potomků Romů, kteří přišli se svými dětmi z východního Slovenska do Písku v roce 1959 (patřím do rodiny výše změněných Mižikárových). Všechny narátory, jejichž slova v této práci cituji, znám od svého dětství. Většinou se jedná o mé příbuzné nebo o Romy - písecké starousedlíky. To mi umožňovalo přijít za nimi a nahrávat s nimi kdykoli jsem si vzpomněl.

Toto postavení pro mě bylo při výzkumu do určité míry výhodné, protože znám dobře nejen většinu narátorů, jejichž vzpomínky jsem pro účely této práce zaznamenal, ale i naši rodinnou historii z rodinného vyprávění. Při sestavování práce jsem se však dostával do situace, kdy jsem musel zvažovat co pro tuto práci je a není relevantní a míval jsem dilema, která témata budu moci odkrýt a která ne. Nejčastěji šlo o rodinné věci, které by měly zůstat jen v rodinách, například pro některé narátory nahrávané rozhovory a obzvláště pro starší pamětníky, byly jakousi prostorem pro sebereflexi, v rámci níž se svěřovali se svými osobními věcmi (např. koho mají rádi a jiní zase i do hodnocení mezilidských vztahů mezi romskými rodinami v Písku nebo kritika starších lidí, kteří již nežijí). Snažil jsem se být co nejobektivnější, že jsem sem se k tomu nevyjadřoval ani nijak nepřítakával.

Co se týče dalších problémů při nahrávání kromě trémy a nepřirozenosti narátora, ty jsem neregistroval hned. Narátoři nejprve vyprávěli, odpovídali na mé otázky, ale stávalo se, že pod vlivem trémy zapomínali na věci, o kterých se zmiňovali později, když jsem u sebe neměl diktafon, a proto zde uvádím výpovědi narátorů na základě nezaznamenaných rozhovorů. Další nevýhodou pro mě bylo, že někteří narátoři se snažili glorifikovat a zlepšovat své rodiny, výhodou pro mě opět byla osobní znalost prostředí a narátorů jako lidí.

Výhodou pro mě bylo, když jsem natáčel s příbuznými, že jsem znal historii naší rodiny z vyprávění, nemusel jsem vyhledávat žádné primární zdroje, které ani neexistují. Největší nevýhodou pro mě byla ta, že narátoři a vlastně i jejich příbuzní (včetně mě) ta vyprávění znají, vědí dopředu, co bude následovat a tím se ta vyprávění „škatulkují“. Ukázková situace byla, že většina narátorů si pochvalovala vztahy v Písku po příjezdu s Neromy, že se k nim chovali pěkně a uctivě, ale opomínají zmínit, že se vyskytovali v okolí chudých českých rodin, které měli více dětí jako romské rodiny a přitom věděli, že jsou určená místa (podniky, restaurace či hotely), kam by tehdy jako cikáni „raději“ neměli chodit. To mi třeba potvrdili až po několikátém rozhovoru neformálně.

Mé postavení mě také omezovalo k vyslovování romských jmen Romů – rodičů mých narátorů, kteří se do Písku přestěhovali se svými rodinami. Mně coby mladému, nepřisluší

tato romská jména používat, už vůbec ne před jejich příbuznými. Maximálně bych si dovilil zeptat se narátorů, jak jejich rodiče nazývali Romové. Vzhledem k tomu, že pocházím z této romské komunity, jejich romská jména znám a nemusel jsem to řešit dále. Anonymizaci romských jmen se věnuji v následující podkapitole.

2. 2 Romské jméno

Přemýšlel jsem nad tím, protože je to něco citlivého, nikdy bych si například netroufnul říct před jejich dětmi⁸, protože mi to jako mladému podle *pařiv*⁹ nepřísluší. Další generace, mých prarodičů, když o těchto starých Romech mluvili, mohli používat jejich romské jméno¹⁰, ale s tím, že před tím použili strejda¹¹ či jinak to jméno uctili.

Hübschmannová rozlišuje romské jméno a gádžovské jméno. Romským jménem oslovují Roma nebo Romku ostatní Romové. *Gádžovské* jméno je jméno (osobní/křestní) zapsané v oficiálních dokumentech (v legitimaci, v matrice, v pase atd.)¹²

Původně jsem chtěl uvádět jména předků romská i neromská, aby si to v budoucnu jejich potomci mohli vypátrat, ale vzhledem k tomu, že bakalářské práce jsou veřejnými dokumenty, který si kdekdo může vyhledat, obávám se, že by to někdo mohl zneužít v neprospěch potomků píseckých Romů, a proto jsem se rozhodl pro anonymizaci.

Jména narátorů a i jejich rodičů, jejichž příchod do Písku popisují, v této práci uvádím skutečná, až na jejich romská jména, která anonymizuji (rovnou převádím do neromského jména).

Používání tzv. romano nav - romského jména, v Písku u dnešní starší generace se rozšířilo, někteří Romové mají dvě romská jména; jedno z mládí, pod kterým je identifikují všichni Romové v Písku a to druhé jim vzniklo v rámci své vlastní rozšířené rodiny. O tom novém romském jménu ostatní Romové kromě příbuzných ani nevědí, pro příklad uvedu fiktivní

⁸ Při rozhovoru s pamětníky nepoužívám jména jejich rodičů, ale ptám se např: „Co dělali váš otec?“, „Odkud pocházely Vaše maminka?“. Kdybych se chtěl zeptat respondentů na romské jméno jejich rodičů, položil bych jim otázku: „Sar vičinenas o Roma tumare dades?“ – Jak oslovovali Romové vašeho otce.

⁹ Pařiv – úcta. Pařiv je pro Romy soubor hodnot, které by Romové měli dodržovat.

¹⁰ Viz. Hübschmannová, Milena: *Šaj pes dovakeras (Můžeme se domluvit)*. Olomouc: Pedagogická fakulta UP Olomouc, 1993, s. 58 – 64.

¹¹ Pro příklad uvádím romské jméno pro ženu e Piri (v překladu: hrnec), mladší o nich mohli mluvit jako o *bibi Piri* (teta Piri) nebo e Piri e romňi. V tomtou spojení se slovo romňi není myšleno jako Romka či žena. Čeština takový druh oslovení nezná, kdy muže – staršího Roma můžete oslovit „Roma“ a neznamená to Rome, ale jde o uctivé oslovení.

¹² <http://rombase.uni-graz.at/cgi-bin/art.cgi?src=data/ethn/topics/family-names.cs.xml>

neromské jméno Jaroslava, celá komunita v Písku ji může znát jako Věru, protože jí tak říkali, ještě když romské rody nebyly rozšířené jako dnes a ve vlastní rodině jí ještě říkají *Šuki* (Hubená). U starších lidí v Písku jsem zaznamenal rozšíření, zatímco u mladých lidí či u dětí se už postupně vytrácí. Nejčastější uchovaná romská jména romských dětí jsou Kal'i (černá), Bangi (křivá), Bare jakha (Velké oči), ale bývají postupně nahrazována domácími tvary českých jmen (Jan – Honza, Jeňa, Alexandra – Lujza). současně upadá. I když se ještě dávají romským dětem přezdívky, ale již nejde o krycí jméno jako za války, ale o běžnou věc. Od starších lidí je ještě stále možné slyšet, když se ptají na jméno některého z Romů, otázku, jak se jmenuješ ve dvou verzích: „Sar tut vičinen?“¹³ a „Sar tut pisines?“¹⁴

2. 3 Apelativa

Apelativa užívaná autorem

Rom (autoetnonymum), označení jak se samotní Romové ve svém jazyce nazývají. Má původ v indickém **Dom**¹⁵, které se na Kavkaze změnilo v **Lom** a až v Byzantské říši stalo **Rom**. Romové v Československu měli možnost se prohlásit za Romy až po roce 1989 a mnoho Romů doposud neví, že Rom je původní autoetnonymum (jak se sami sebe nazývají), ale cigán či cikán je exonymum (cizí označení, zvenčí). Z vlastní zkušenosti vím, že Romové v Písku (včetně mě) používají v češtině označení „Cigán“, kdežto „Cikán“ vnímají negativně. Já osobně si spojuji označení „Cikán“ s negativními zkušenostmi ze školy (povýšené rozhovory spolužáků, vysmívání se těm blbým Cikánům) či mimoškolního prostředí. V romštině „Cigán“ či „Cikán“ nelze používat, ono to toži vůbec v romské slovní zásobě neexistuje, což svědčí o jeho cizím – neromském původu. V romštině mí narátoři shodují se mnou na označení sebe sama jako „Roma“¹⁶.

Gadžo¹⁷, původně znamenalo vesničan. Gadžo vychází z romského slova gav (vesnice). Je označením pro Neroma. Není nijak pejorativní. Původně žili Romové na Slovensku většinou

¹³ Doslovně přeloženo: Jak tě volají? Touto otázkou se myslí, jak jej volají či nazývají v romském (domácím) prostředí.

¹⁴ Doslovně přeloženo: Jak se píšeš? V této otázce Romové mají na mysli, jak se jmenuje oficiálně, jaké má jméno zapsané v matrikách či na občanském průkazu, protože tito pamětníci ještě žili v době, kdy každý měl romano nav (romské jméno).

¹⁵ Domové jsou nejbližší kastou Romů. Viz. Houdek, Lukáš: *Víra kumáunských domů v nadpřirozené síly (v konfrontaci s prvky animismu ve víře některých romských skupin)*. In: *Romano džaniben*. 2/2010, Praha, 2010.

¹⁶ Romové

¹⁷ Gadžo (M. SG.), gadži (F. SG.) a gadže (M i F PL)

na venkově, mezi sedláky, kterým říkali v romštině „gadžo“ a po přestěhování do měst postupně se z toho výrazu stávalo univerzální apelatium na všechny Neromy.

Apelativa v archiváliích

V archiváliích, které jsem studoval při přípravě této bakalářské práce, jsem nejčastěji našel tato označení *cikánské obyvatelstvo* a *cikánské rodiny*.

Cikán¹⁸ (exonymum), označení pro Romy zvenčí, ze strany majoritní skupiny. Jeho historii objasňuje C. Nečas: „...z doby kolem r. 1068 se v Konstantinopoli objevili v polovině 11. stol. lidé označováni jako *Atsinganoi*. Původně to byla přezdívka pro příslušníky kacířské sekty, která vznikla krátce předtím v maloasijské Frýgii a věnovala se věštění a čarování. Šlo tedy o znalosti, s jakými se vzápětí nato prezentovali také noví romští příchozí. Kacíři a po nich také Romové, kteří procházeli jejich územím a možná převzali i některé z jejich dovedností a služeb, byli proto v citovaném životopisném textu nazváni stejným jménem. Odtud vzniklo nejrozšířenější pojmenování Romů, které proniklo jak do středověké latiny (*Acinganus*, *Cinganus*, *Cingerus*), tak i do jazyků jednotlivých národů, které postupně poznávaly romské migranty na jejich cestě Evropou; jméno zakotvilo v bulharštině (*Acigan*, *Cigan*), srbštině (*Ciganin*), rumunštině (*Tsigan*) maďarštině (*Czigányok*), slovenštině (*Cigán*), češtině (*Cikán*), němčině a holandštině (*Zigeuner*) ...“¹⁹

Když se zamyslím, kdy používají Romové v Písku označení „Rom“ či přívlastek „romský“, většinou se jedná o příklady jako romský poradce, což je označená funkce, ale takto podobně můžete slyšet od Romů, romská kultura, romský jazyk, mluvit romsky (i cigánsky). Označení „Cigán“ či „cigánský“, mám pocit, většinou, jak se domnívám, se vztahuje k negativním věcem, ale chtělo by se nad tímto tématem zastavit, provést výzkum a zamyslet se nad tím. Více se tomuto tématu nevěnuji, protože to není účelem této bakalářské práce.

2. 4 Zdroje

Ve své bakalářské práci vycházím ze čtyř různých zdrojů informací:

- 1) Písemné materiály
- 2) Rozhovory realizované za účelem výzkumu pro bakalářskou práci
- 3) Rodinná vyprávění

¹⁸ Romové v Písku cítí a považují označení „Cikán“ za pejorativní, ale „Cigán“ už jim přijde běžnější a sami jej dokonce používají.

¹⁹ Nečas, Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 12 – 13.

4) Literatura

Ad. 1) Písemné materiál

Co se týče písemných materiálů, měl jsem k dispozici:

a) Archiválie

Pro získávání informací z archiválií jsem navštěvoval Státní okresní archiv Písek, kde jsem se zaměřil primárně na zdroje Zápisy ze schůzí Městského národního výbor, Rady Městského národního výboru a Okresního národního výbor. Konkrétně jsem prošel následujícími zdroji:

- Rada MNV 1959 (červenec – prosinec)²⁰
- Zasedání MNV 1958 (tzv. plénum)²¹
- Zasedání MNV 1959 (tzv. plénum)²²

Ve výše třech uvedených zdrojích se nenachází žádná zmínka o Romech. Také jsem prošel schůze Rady ONV v roce 1958 I - IV čtvrtletí z roku 1958, kde v zápise ze dne 10. 12. 1958²³ se píše o založení cikánského komise pro práci mezi cikánským obyvatelstvem na základě pokynů Krajského národního výboru a poté o dva týdny později, kde se nenachází nic, až při 27. schůzi ze dne 23. 12. 1958²⁴. Toto jsou nejstarší údaje v archivu k tomuto tématu.

V archivu jsem prošel i další fondy, které už se mi nehodily do této práce časově. Našel jsem tam popsany životopis Tomáše Smrže²⁵ v dopise o zvolení poslancem²⁶. Na jedné ze schůzí ONV v Písku v roce 1967 bylo tématem Realizace vládního usnesení č. 502/65 o rozptylu cikánského obyvatelstva²⁷, k tomuto bodu přikládá zprávu Tomáš Smrž. Nejpozdějším dokument, který jsem prošel, byla Zpráva o stavu o cikánské obyvatelstvo

²⁰ SOKA Písek, MNV Písek, Schůze rady MNV, 1959.

²¹ SOKA Písek, MNV Písek, Zasedání MNV, 1958.

²² SOKA Písek, MNV Písek, Zasedání MNV, 1959.

²³ SOKA Písek, ONV Písek, Schůze Rady ONV, IV čtvrtletí – 1958.

²⁴ SOKA Písek, ONV Písek, Schůze rady ONV, 1958, IV. čtvrtletí.

²⁵ Tomáš Smrž v 70. letech měl na starost romskou komunitu v Písku.

²⁶ SOKA Písek, ONV Písek, (1912)1945 – 1990(1996), zápisy pléna, 1962, sv. č. 2.

²⁷ SOKA Písek, ONV Písek, Schůze Rady ONV, I čtvrtletí – 1967.

na okrese Písek²⁸, která pro mne byla zvláště připravená (neviděl jsem celý zápis ze schůze, jen, pro mne byl připraven díky zaměstnancům z Archivu samostatně, protože ještě nejsou zpracovány všechny fondy.

b) Kroniky

- Kronika MNV Písek²⁹
- Kniha zemřelých Římsko-katolické farnosti v Písku

c) Dopis od p. starosty

Pro popis obce vycházím z dopisu³⁰ (17. 7. 2008) adresovaného etnografu Koubovi³¹ z píseckého Prácheňského muzea od starosty obce Hromoš, Pavla Knapíka.³² Jan Kouba se obrátil na bývalého Hromošského starostu, protože nám chyběly informace o Hromoši. Nevím, z jakých zdrojů starosta v dopise čerpal, ale musím uvést, že data, které jsem si mohl ověřit od svých pamětníků, byla právná včetně popisu osob.

d) Přehled romských rodin v Písku

Užitečným zdrojem pro mě byl Přehled romských rodin v Písku v roce 2008, dokument, který jsem sestavoval v roce 2008 při přípravě výše jmenované výstavy. Popsal jsem v něm v něm Romy v Písku z hlediska rodinných vazeb a pokud si pamětníci pamatovali, doplnil jsem i krátkou historii jednotlivých rodů.

Ad. 2) Rozhovory realizované za účelem výzkumu pro bakalářskou práci

Pro tuto bakalářskou práci vycházím z rozhovorů zaznamenaných a i nezaznamenaných. Zaznamenal jsem 6 rozhovorů. 1 rozhovor byl s neromskou narátorkou a ostatní byli romského původu. Jelikož jsem z Písku, s místními Romy se dobře znám a polovina narátorů

²⁸ SOkA Písek, ONV Písek, Zápisy ze zasedání Rady ONV V Písku v r. 1975, sv. č. 4.

²⁹ SOkA Písek, MNV Písek, Kronika města Písku, 1957 - 1960. Dostupné na <http://digi.ceskearchivy.cz>

³⁰ Dopis ze dne 17. 7. 2008 od Pavla Knapíka, starosty obce Hromoš adresovaný Janu Koubovi.

³¹ Mgr. Jan Kouba, etnograf v Prácheňském muzeu, byl kurátorem výstavy Roma Piskostar – Romové na Písecku v roce 2009.

³² Pavel Knapík byl starostou Hromoše v době 2. 12. 2006 – 27. 11. 2010. <http://naseobce.sk/mesta-a-obce/1877-hromos/volby-do-samospravy>

byla mých příbuzných, nebyl pro mě problém rozhovory pořídit. Prostředí, ve kterém jsem pořizoval nahrávky je různé, jednou to bylo v jejich bytech či venku na lavičkách ve vnitroblocích mezi paneláky na sídlišti.

V rozhovorech jsem se od začátku soustředil na to, jak si pamatují příchod do Písku, kolik jim bylo a potom jsem se ptal, co si pamatovali ze Slovenska a z jiných míst, kde bydleli.

Rozhovory jsem vedl s narátory často a někdy se stávalo, že jsem neměl diktafon. Nebylo domluvené nahrávání a třeba při rodinné sešlosti či setkání někde pamětníci začínali vzpomínat a já u sebe neměl diktafon. V práci uvádím i zápisy z neformálních hovorů.

V současné době již žijí jen děti lidí, kteří migraci do českých zemí iniciovali. Všichni nejstarší žijící pamětníci, které jsem navštívil, byli tedy v době migrace dětmi, které se stěhovali s rodiči a neznají tedy určité detaily, které by pro rekonstrukci poválečné migrace byly důležité, toho, že si například již ani přesně nepamatují, jak obec Hromoš vypadala, protože se tam nikdo z nich již nevrátil. Je též nutno podotknout, že většina mých pamětníků si již tuto obec nepamatují a znají ji jen na základě vyprávění rodičů.

Při přípravě rozhovoru jsem čerpal z rodinných vyprávění a literatury. Nahrané rozhovory jsem přepsal a z přepisů vycházel v další práci.

Při prepisech nahrávek jsem také zjišťoval, jakých chyb jsem se dopouštěl při vedení rozhovorů. Například jsem někdy nenechal narátora něco dopovědět anebo jsem se neuměl se ptát správně v daný moment a otázky mě napadaly až při přepisu doma.

Ad. 3) Rodinná vyprávění

V práci využívám také rodinná vyprávění, která znám z autopsie. Zná je v naší rodině každý. Vyprávějí se pravidelně při rodinných sešlostech, anebo když se jen tak vzpomíná. Při vyprávění všichni posluchači už vědí, co bude následovat, a i když vyprávěný příběh dobře znají, poslechnou si to, jestli to vypravěč nějak nepozmění.

Je důležité dodat, že tato vyprávění, která se též týkají rodinné historie na Slovensku, vypráví lidé, kteří již přes 50 let na Slovensku nebyli a nebo se narodili v Čechách, a stává se,

že pamětníci svým dětem a vnoučatům Slovensko romantizují. Jejich děti poté hledají na Slovensku to, co je ve vyprávění prarodičů, ale ve skutečnosti již neexistuje.

Jsem si vědom toho, že pro účely historického výzkumu je nutné s těmito příběhy pracovat velice opatrně, na druhé straně jsou ale vzhledem k nedostatku jiných zdrojů často jediným podrobnějším pramenem k vzdálenější historii rodiny (zejm. předválečné a válečné období).

Ad. 4) Literatura

Co se týče nastudované literatury, rozdělil bych ji na literaturu o městě Písek a potom romistická: a) bakalářské či diplomové práce práce romistů (Šebová, Cichý, Houdek, Růžičková) b) romistická historická literatura zaměřující se na období první poloviny 20. století v Československu a zvláštní část literatury romistické představovala c) romistická literatura od Mileny Hübschmannové, jež s Evou Davidovou sledovaly změny v životě Romů v Československu od 50. let 20. století.

S nastudovanou literaturou pracuji jako se základním kontextem, do kterého se snažím umísťovat vzpomínky pamětníků.

2. 5 Jazyk nahrávek

2. 5. 1 Volba jazyka a kulturní odlišnosti odrážející se v jazyku

Většina nahrávek je nahrávána v romštině³³, protože jsem zároveň se vzpomínkami chtěl zachytit i varietu romštiny Romů z Písku. Starší narátoři nad 60 let si nebyli jisti, zda mohou

³³ Se všemi romskými pamětníky jsem nahrával v romštině, s výjimkou Matěje Šarköziho, s ním rozhovor probíhal zezáátku česky a potom romsky. Je také důležité podotknout, že Matěj Šarközi se naučil východoslovenskou romštinu díky tomu, že si vzal za manželku východoslovenskou Romku, protože on sám pochází ze západního Slovenska

vyprávět romsky (v Písku starší mluví romsky na mladé lidi a oni jim odpovídají česky, což se týká i mě, ale rozhovory vedu zásadně v romštině), a tak začínali česky, i když jsem se jich ptal romsky, po chvíli přešli do romštiny a chtěli se mi omluvit, že mluvili romsky. Bývali většinou překvapení, že jsem jim opakovaně potvrdil kývnutím hlavou, že mohou vyprávět romsky.

Všichni narátoři jsou rodilými mluvčími východoslovenské romštiny, kromě Matěje Šarköziho. Pro všechny narátory je romština živým a rodným jazykem, kromě Elišky Polarové, která není Romka.

U rozhovorů, které byly vedeny v romštině, v práci používám jejich český překlad, romský originál uvádím v poznámce pod čarou. Při převodu z romštiny do češtiny jsem narazil na několik jazykových specifik vyplývajících z kulturně komunikačních odlišností. Narátoři v romštině například o starších osobách mluví ve 3. osobě množného čísla - viz následující výpověď o rozmístění jednotlivých rodin v osadě v Hromoši:

MČ: *Potom bydleli M-a, a potom Ch-ňa, Br-ňa a Cn.*³⁴³⁵

V převodech romských rozhovorů do češtiny jsem se rozhodl tuto kulturní odlišnost zachovat (tím spíš, že se tento jev projevuje i v českém projevu některých z pamětníků). V romštině je použití plurálu v tomto kontextu výrazem úcty ke starším. Tento jev se v romštině tak, jak se používá v Písku, uchoval doposud, plurál v romštině používají i mladí Romové, když mluví o někom, kdo je v jejich rodině či komunitě starší či vážený, např. o svém tchánovi či tchýni. Toto používání 3. osoby ve slovesech Romové používají i v češtině, pro příklad mohu uvést situaci, kdy můj desetiletý bratranec svého otce (zetě) zeptá, kam šla jeho babička.

Desetileté dítě: Táto, nevíš, kam šla bába³⁶?

Otec: Šli k Jolaně.

Nedodržování používání 3. osoby v plurálu při hovoru o těchto lidech je považováno za neslušné, nebo příliš opovážlivé.

³⁴ Romská jména jsou anonymizovaná.

³⁵ Anonymizovaná romská jména rodu ženského končí vokálem „a“ a mužského konsonantem.

³⁶ Romské děti neříkají svým babičkám v českém významu slova „bába“, ale přenášejí romské slovo „e baba“ – babička do češtiny.

2. 5. 2 „Romsky? Mohu?“³⁷

Většina narátorů byla překvapena, že s nimi chci dělat rozhovory v romštině, když jsem zapnul diktafon a začal se ptát romsky. V tom momentu narátoři byli překvapení. Domnívám se, že tomu tak bylo, protože každý z nich si nese stigma za svůj jazyk, romštinu, kvůli kterému bývali často negativně konfrontováni. Většina z nich prožila své mládí a vychovávala své děti v období komunistického Československa, jak jsem často slyšel od svých prarodičů³⁸ a rodičů³⁹, kdy prostřednictvím učitelky na základních či zvláštních školách je neustále upozorňovaly, aby nehovořili se svými dětmi romsky, ale česky. Tyto učitelky se jim snažili vnutit pocit, že romština se nemá používat před Neromy, protože je to nevhodné a neslušné.

Co se týče romštiny v Písku, kde dosud nebyl prováděn žádný podrobný sociolingvistický výzkum, mohu udat z vlastní zkušenosti, že starší generace nyní mluví více česky než v dobách mého dětství, tj. v 90. letech. Obecně lze říci, že dospělí Romové v Písku dosud mluví mezi sebou romsky a často tak mluví i na děti, ale ty jim odpovídají česky. Toto obecné konstatování samozřejmě nelze aplikovat na všechny Romy v Písku, situace se liší v různých rodinách, moje zkušenost se vztahuje hlavně na Romy původem z východního Slovenska.

3 ROMOVÉ V PÍSKU

Město Písek bylo založeno roku 1254⁴⁰ Přemyslem Otakarem II. jako královské město. V současné době v Písku žije 29 878 obyvatel⁴¹ a z toho odhaduji písecké romské starousedlíky ze všech skupin Romů na 600 – 700⁴² Romů. Většina Romů žije v endogamních

³⁷ „Romanes? Šaj?“

³⁸ Nezaznamenaný rozhovor s Věrou Mižigárovou (1955) a Helenou Červeňákovou (1952) v Písku, duben 2016.

³⁹ Nezaznamenaný rozhovor s rodiči: Miroslavem Mižigárem (1971) a Silvií Mižikárovou (1973) v Písku, duben 2016.

⁴⁰ <http://www.mesto-pisek.cz/historie-mesta-pisek/ds-1027/p1=1001>

⁴¹ <http://www.mesto-pisek.wz.cz/>

⁴² Počet Romů odhaduji, nemám přesné číslo. Tímto číslem myslím jen písecké Romy - starousedlíky. Ještě max. 100 lidí žije na ubytovnách či v podnájmech, ale ti se s místními Romy nestýkají, jedná se o přistěhované jednotlivce či menší rodiny, tyto romské rodiny neznám. Jednou za čas do Písku přijíždí pracovat také jedna romská rodina z rumunského Satu Mare. .

svazcích (partneři pochází ze stejné subetnické skupiny Romů) až na pár svazků mezi východoslovenskými a západoslovenskými Romy a na několik interetnických svazků.

3. 1 Subetnické členění

V Písku žijí tři skupiny Romů, z hlediska jejich původu na Slovensku: 1) Romové z východního Slovenska, 2) ze západního Slovenska a 3) maďarští Romové. Většina Romů v Písku jsou nepraktikující římskí katolíci⁴³.

Ad. 1) Romové z východního Slovenska⁴⁴

Tito Romové jsou nejstaršími poválečnými romskými obyvateli města Písku. První skupinou východoslovenských Romů, kteří přijeli po druhé světové válce do Písku, byla zřejmě skupina tří rodin Mižikárových, Bandyových a Dunkových (1959), mezi další romské migranty z východního Slovenska z těsně následující doby patří rodiny Bledých⁴⁵ z Volar (Hromoš). V letech 1960 – 1961⁴⁶, Gáborových (Šambron, okr. Stará Ľubovňa) v letech 1963 – 1964⁴⁷, Mižigárových (Pavľany, okr. Levoča) v 60. letech⁴⁸, a dále Cinových (Spišských Teplic, okr. Poprad) ve 2. polovině 60. let, a další rodiny v 70. letech, Kučových z Čimelic, původem ze slovenské Kamenice, okres Sabinov a Dunkových z Hromoše (okr. Stará Ľubovňa) v roce 1972⁴⁹.

Jak jsem již uvedl výše, mezi Romy z východního Slovenska žijícími v Písku převládá v běžné komunikaci v rodině romština, i když mladí Romové a děti nemají dost silné jazykové kompetence, spíše lépe rozumí. Nejčastější modelovou situací je konstelace, kdy rodiče mluví na dítě romsky nebo romsky i česky a dítě v obou případech odpovídá česky. O

⁴³ Církev Romové vyhledávají na křtiny, pohřby a svatby – ty se v současné době konají v kostele, po více než asi 25leté pauze.

⁴⁴ Romové ze západního Slovenska jim říkají „Východňáry“, ale samotní Romové z východního Slovenska se představují jako Roma (Romové) a v zahraničí Roma pal o Čechi. – Romové z Česka..

⁴⁵ Vojtěch Bledý byl synem Jozefa Čureji z Hromoše.

⁴⁶ Info o jejich původu a přibližném příchodu do Písku uvádím dle svých zjištění z roku 2008 (Přehled romských rodin v Písku).

⁴⁷ Info o jejich původu a přibližném příchodu do Písku uvádím dle svých zjištění z roku 2008 (Přehled romských rodin v Písku).

⁴⁸ Info o jejich původu a přibližném příchodu do Písku uvádím dle svých zjištění z roku 2008 (Přehled romských rodin v Písku).

⁴⁹ Info o jejich původu a přibližném příchodu do Písku uvádím dle svých zjištění z roku 2008 (Přehled romských rodin v Písku).

romštinu jako takovou se mladí Romové začínají zajímat v dospívání, kdy si uvědomují svou vlastní identitu, např. moji vrstevníci (tj. lidé narození mezi lety 1990 – 1992) mezi sebou dlouho romsky nemluvili, dokud nebyli konfrontováni vrstevníky z Českých Budějovic, kde je romština o mnohem více živým jazykem ve všech generacích. Pro píseckou mládež této generace tak vznikla potřeba „doučit“ se svůj jazyk.

Ad. 2) Romové ze západního Slovenska⁵⁰

Ze západního Slovenska přišli do Písku romské rodiny z osady Láb u Bratislavy (Záhori) v 70. letech. Jedná se o rodiny Danihelovy, Oláhovy a Zemanovy. Tito Romové komunikují záhorackým dialektem slovenštiny.

Rodinu Danihelů potkala v září roku 1993 tragédie, kdy se na městském ostrově utopil v Otavě sedmnáctiletý Tibor Danihel, po té, co jej fyzicky napadli příslušníci hnutí skinheads a neumožnili mu vylézt z vody⁵¹.

Ad. 3) Maďarští Romové

Do této skupiny patří rodina Ficových kteří do Písku přijeli v roce 1990 z Karviné

Výše jsem uvedl romské rodiny, které žijí v Písku v současné době. V další části se budu podrobně věnovat původním třem romským rodinám Bandyových, Dunkových a Mižikárových, ze kterých pocházím já, a které představují, pokud je mi známo nejstarší romské poválečné usedlíky v Písku.

⁵⁰ Romové z východního Slovenska jim říkají „Západňáry“.

⁵¹ Prášek, Jiří: *Písecké XX. století*. Nakladatelství J&M, Písek 1999, s. 163-164.

4 HROMOŠ

Cílem této kapitoly je popsat podmínky, ze kterých většina současných píseckých Romů pochází v romské osadě v Hromoši. Chci také zaznamenat určitou část historie jejich soužití s místními obyvateli. V neposlední řadě se budu soustředit na dokumentaci rodinné historie a popsání rodinných vztahů. Při popisu této historie jsem značně limitován, protože nejstarší pamětníci prožili v Hromoši jenom dětství a už se tam nikdy nevrátili a jejich rodiče, hlavní aktéři – tvůrci dějin píseckých Romů, již nežijí.

Co se týče původu mé rodiny na Slovensku, zpočátku jsem se nemohl zorientovat, odkud přesně moji předkové pochází. Jednou se doma hovořilo o Kozelci a většinou o Hromoši a já

nevěděl, jestli je to každá jiná vesnice, či je to jedna a ta samá. Kozelec (*Koželci*)⁵² se nachází na východním Slovensku, je to místní část obce Hromoš (*Gromošis*)⁵³, okres Stará Ľubovňa, kraj Prešovský.

Jak ukazují informace od starosty obce Hromoš, P. Knapíka⁵⁴⁵⁵, historie romského osídlení v Hromoši byla spletitější. Uvádí, že Romové v obci Hromoš žili už okolo roku 1925 a původně byli usazení v lokalitě místně nazývané „Výhon“, což nevím, zda v obci nebo mimo ni. Šlo o sedm rodin žijících „v dřevěných chatrčích (*kol'iba*)“. Knapík dále uvádí, že v roce 1942, na příkaz místního rychtáře, byli Romové odtud vystěhovaní do lokality Karčovisko, mezi Hromošem a Kozelcem v blízkosti kozeleckého hřbitova. Jak starosta dále uvádí, na tomto místě „byly problémy se zásobováním pitnou a užitkovou vodou“, což byl dle něj důvod, proč se v roce 1946 přestěhovali do horní části Kozelce pojmenované „Vyšné rovinky“ v blízkosti místního potoka.

Příkaz místního rychtáře vystěhovat Romy do Karčoviska lze velmi pravděpodobně interpretovat jako využití diskriminačního opatření ze dne 20. dubna 1941⁵⁶, který nařizoval vysídlit „cikánské osady“ na odlehlá místa. Domnívám se, že v roce 1946 se pravděpodobně přestěhovali do Kozelce nejen kvůli vodě z potoka, ale i proto, že už bylo po druhé světové válce a Romové se mohli vrátit.

Bydlení blízko potoka si pamatuje i dcera Jana Dunky:

MM: *Jak to tenkrát bylo v Hromoši?*

MD: *No, říkám ti to, ne. To jsi šel jako by nahoru a tam hned byla řeka, no. A bydleli jsme jako na kopci, víš a tam byly ty baráčky tak.*

MM: *A vy jste tam bydleli jako kde přesně?*

MD: *Kde?*

MM: *V Hromoši. Kde jste tam bydleli?*

⁵² Romský název obce

⁵³ Romský název obce

⁵⁴ Viz. Dopis ze dne 17. 7. 2009 od Pavola Knapíka, starosty obce Hromoš adresovaný Janu Koubovi, který byl v roce 2009 kurátorem výstavy Romové na Písecku – Roma Piskostar v Prácheňském muzeu v Písku.

⁵⁵ Dopis rovnou překládám do češtiny.

⁵⁶ Nečas, Ctibor: *Slovenští Romové v letech 1939-1945*. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. Studia minora Facultatis Philosophica Universitatis Brunensis*. Brno: 2004, s. 170.

MD: No, říkám ti jako teď.

MM: Tam mezi gádži?

MD: Ne, ne.

MM: Anebo u lesa?

MD: Ne. No, les byl daleko, no. Normálně takhle to bylo jako plácek.

MM: Hm.

MD: Do vesnice se chodilo takový kilometr nebo dva do vesnice. MM: Do vesnice? Jako do Hromoše?

MD: Ano.

MM: Tak vy jste ještě nebydleli přímo v Hromoši?

MD: Ne.

MM: Tak kde jste bydleli potom?

MD: Vždyť ti to říkám na takovém kopci.

MM: Aha na kopci.

MD: Jo.⁵⁷

Romové po druhé světové válce v Kozelci žili v 8 chatrčích (v romštině tyto stavby pamětníci nazývají *kol'ibi*, v češtině chatrč). Šlo o jednoduché dřevěné domky z kulatých kmenů, zastřešené deskami, lepenkou, nebo plechy z asfaltových sudů, spáry byly vyplněné hlínou nebo mechem.

Pamětnice⁵⁸ vzpomíná, kdo všechno z Romů v Kozelci bydlel⁵⁹:

MČ: Takhle jsme bydleli my.

⁵⁷ „MM: Sar oda has akor Hromošiste? MD: No phenav tuke, na. Oda džahas kavka sar upre has sig kavka, e řeka, no. A bydleli jsme jako na kopci, víš a tam byly ty baráčky tak. MM: A tumen bešenas odoj kaj jako přesně? MD: Kaj? MM: Hromošiste. Kaj bešenas odoj? MD: No, phenav tuke sar akana. MM: Odoj maškar o gadže? MD: Na, na. MM: Abo paš o veš? MD: Na. No o veš has dur, no. Normálně kavka jako plackos. MM: Hm. MD: Andro gav pes džalas kajso kilometros abo dva kilometri andro gav. MM: Andro gav? Jako ko Hromošis? MD: Hi. MM: Ta tumen mek přímo andro Hromošis tumen na bešenas? MD: Na. MM: Ta kaj bešenas pa'is? MD: No phenav tuke pro kajso kopcos. MM: Aha, pro kopcos. MD: Hi.“ Rozhovor s Margitou Dunkovou (1949), nahrál M. Mižigár v Písku, 7. 2. 2014. Soukromá nahrávka č. 7022014.

⁵⁸ Malvína Čurejová

⁵⁹ Pamětnice myslí léta 1955 – 1959.

MM: Hele, takhle bydlíte vy?

MČ: No.

MČ: Takhle bydleli Jan Dunka, takhle Jan Čureja, takhle Pal.⁶⁰ z Hromoše.

MM: Pal.?

MČ: On se jmenoval Jaňus. Potom bydleli Marie Dunková, a potom Margita Dunková, Margita Rakašová a Cyril Kotlár. To bylo všechno.^{61 62}

Všichni uvedení přitom byli členy jedné rodiny, jejíž rodiče si už nikdo z mých pamětníků, nepamatuje, protože v té době byli děti a ti nejstarší z narátorů (děti) je ani nezažili⁶³.

4. 1 Romské rodiny v Kozelci

Jak jsem uvedl výše, Romové v rámci obci Hromoš bydleli jen mezi roky 1925-1946 na třech různých místech. Na základě výpovědí pamětníků je možné alespoň přibližně zrekonstruovat jejich život v letech 1925 - 1939. V Kozelci žila početná rodina Kotlárových, na jejichž rodiče si již bohužel nikdo nevzpomíná, ale jejich děti se jmenovaly: Cyril, Bruno a ještě dvě dcery⁶⁴. Bližší roky jejich narození neznám, ale usuzuji, že tato generace se narodila ještě v době Rakouska Uherska, protože družka Bruna Kotlára, Matylda Pompová, která se narodila v roce 1885⁶⁵, byla stejného věku jako její druh.

V následující části práce se budu nejvíce zaměřovat na rodinu Bruna, mého prapraděda a jeho bratra Cirimona, protože o jejich rodinách mám nejvíce informací, přímo od jejich vnoučat, kteří v současné době tvoří starousedlickou romskou komunitu v Písku. Tito bratři měli podobný osud v tom, že zemřeli ještě na východním Slovensku a jejich manželky jako babičky následovaly své děti do českých zemí. Moji narátoři jsou jejich vnoučata. Svoje prarodiče už nezažili a jejich jména si pamatují z vyprávění starších. V dalších odstavcích pro

⁶⁰ Znáám jeho jen romské jméno. Do Písku nepřišel. Zůstal v Hromoši.

⁶¹ „MČ: Kavka bešahas amen. MM: Hele, takhle bydlíte vy? MČ: No. MČ: Kavka bešenas o P.vka o D., kavka o Pal.. MM: O Pal.? MČ: On se jmenoval Jaňus. Pal'is bešenas e Maa a pal'is e Cha, e Bra a o C. To bylo všechno.“ Rozhovor s Malvínou Čurejovou (1945), nahrál M. Mižigár v Písku, 22. 7. 2016. *Soukromá nahrávka č. 22072016*.

⁶² Pamětnice uváděla jejich romská jména, vzhledem k anonymizaci uvádím jen občanská jména.

⁶³ Při rodinných rozhovorech se někteří pamětníci dohadovali, jestli rodiče jejich prarodičů nezemřeli během 1. světové války či ještě před 2. světovou válkou, ale nikdo přesně nic neví.

⁶⁴ Jména dcer neuvádím, protože neznám jejich občanská jména, jenom romská jména a ty anonymizuji.

⁶⁵ Kniha zemřelých Římsko-katolické farnosti v Písku, 2. svazek.

přehled stručně představím rodiny obou výše uvedených bratrů, jejichž poválečným životem se budu v práci dále zabývat.

Cyriľova rodina

Cyriľ Kotlár si vzal Zuzanu (roz. Dunkovou,. Zuzana měla dvě děti z prvního manželství s Cyriľem měli dalších 6 dětí: Gabriela (*1919 – †1986), Františka, Jana (*1925 – †1986), Julia (*1927 - †1989), Aranku (*1936 – †2004) a Olgu a. Pro lepší přehled budu k rodinám, jako k této, vytvářet tabulku, ve sloučených řádcích jsou rodiče a v druhém sloupci jako první jméno uvádím dítě a za znaménkem plus jejich partnera.

Tabulka č. 1 Cirimonova rodina

Rodiče	Dítě + partner
Cyril Kotlár + Zuzana (roz. Dunková)	Jan Dunka + Margita Dunková, roz. Ferencová
	Gabriel Dunka + Marie Dunková, roz. Červeňáková
	Julius Dunka + Margita roz. Rakašová
	Aranka Gáborová, roz. Dunková + Jozef Gábor
	Olga Dunková + ? ⁶⁶ Gábor
	František Dunka
	Štefan Dunka + Margita roz. Kotlárová
Děti Zuzany z prvního manželství	Jan Dunka + Janka Dunková
	Marie Bandyová + ? ⁶⁷

Jan Dunka si vzal Margitu Ferencovou ze Šarišského Jastrabia⁶⁸ (okr. Stará Ľubovňa), Gabriel Dunka Marii Červeňákovou, také pocházela ze Šariského Jastrabia, Julius Dunka

⁶⁶ Jméno partnera jsem nemohl zjistit.

⁶⁷ Jméno partnera se mi nepodařilo vypátrat.

Margitu Rakašovou, Aranka Jozefa Gábora (*1932 - †2001), musela nuceně, ač nechtěla, odejít do Šambronu, přivdané nevěsty jí nedovolily zůstat doma⁶⁹, Olga Dunková se provdala za muže, který se jmenoval příjmením Gábor . Mezi sourozenci se objevili i dva páry, jak Romové říkají: „*pro čeranki*“, tj. doslova „na výměnu“. Výměnou se myslí situace, kdy si dva sourozenci berou za partnery sourozence ze stejné rodiny. V našem případě se jedná o Cyrilovy děti: Julius Dunka si vzal Margitu Rakašovou, ta byla sestra manžela Olgy Dunkové (Juliovy sestry). O Františkovi Dunkovi nevím nic podrobnějšího. Štefan Dunka si vzal Margitu Kotlárovou.

Brunova rodina

Bruno Kotlár žil s Matyldou Pomповou (*1885 – †1962)⁷⁰ z nedalekých Jakuban (*Jakubaňa*⁷¹). Měli spolu dvě děti Ludovíta Mižikára (*1926 – †1993)⁷² a Annu Mižikárovou (*1927 – †1995)⁷³. Ludovít Mižikár si vzal za manželku Annu Čurejovou (*1925 – †2004)⁷⁴ z Plavnice a Anna Mižikárová se vdala za Jana Bandyho (*1936 - †1988)⁷⁵, syna Jana Dunky (Zuzanin syn z prvního manželství), jejich manželství se ale asi po 30 letech rozpadlo.

Matylda Pomповá zemřela v Písku v roce 1962 a Bruno Kotlár zemřel na příbuzným neznámé onemocnění v době 2. světové války. Nikdo z jeho vlastních vnoučat jej nezažil, všichni jej znají jen z vyprávění.

Tabulka č. 2 Brunova rodina

⁶⁸ Romský název vesnice: Astraba.

⁶⁹ Nezaznamenaný rozhovor s Malvínou Čurejovou (1945), červenec 2016.

⁷⁰ Kniha zemřelých Římsko-katolické farnosti v Písku, 2. svazek.

⁷¹ Romský název obce. Okres Stará Ľubovňa.

⁷²

Info o jejich původu a přibližném příchodu do Písku uvádím dle svých zjištění z roku 2008 (Přehled romských rodin v Písku).

⁷³ Info o jejich původu a přibližném příchodu do Písku uvádím dle svých zjištění z roku 2008 (Přehled romských rodin v Písku).

⁷⁴

Info o jejich původu a přibližném příchodu do Písku uvádím dle svých zjištění z roku 2008 (Přehled romských rodin v Písku).

⁷⁵ Info o jejich původu a přibližném příchodu do Písku uvádím dle svých zjištění z roku 2008 (Přehled romských rodin v Písku).

Rodiče	Dítě + partner
Bruno Kotlár + Matylida Pompová	Ľudovít Mižikár + Anna, roz. Čurejová (e Sojka)
	Anna, Bandyová, roz. Mižikárová + Jan Bandy

Brunův nejstarší syn Ľudovít (*1926) a jeho švagr Jan Čureja (193?)⁷⁶ a později jeho bratranec Jan Dunka (*1925) po 2. světové válce začali jezdit pracovat do českých zemí, které nebyly tak poznamenané válkou jako zejména východní Slovensko a zároveň tam bylo dost pracovních příležitostí. Ľudovít si z českých zemí si přivážel peníze a nakupoval nábytek od lidí, se kterými přicházel do kontaktu v práci, které potom ve vesnici v Hromoši prodával lidem. Postupně si za úspory v roce 1955 nebo 1956 nechal postavit dům na místě osady. Stali se tak první romskou rodinou v Kozelci, která zde bydlela ve zděném domku. Ostatní Romové bydleli v chatrčích (*kol'iba*) a zděný dům jeho matce velmi pochvalovali, jak si pamatují z vyprávění: „Ale žijete si, Matylido⁷⁷, dobře, jak paní.“⁷⁸

4. 2 Život Romů v Hromoši

Bývalý starosta Knapík ve svém dopise se zmiňuje, že po 2. světové válce⁷⁹ „Romové pomáhali zemědělcům na požádání při zemědělských pracích jako kosení, hrabání sena a obilí, vykopávání brambor. Vzhledem k tomu, že obec ani osada nebyla elektrifikovaná, také pomáhali při ručním pilování, štípání dřeva na zimu. Byli tam mezi nimi i výborní a zruční odborníci a to místně nazývaní Cyril⁸⁰ a Jozef Čureja⁸¹, kteří byli kováři a vyráběli zemědělské nářadí (*pluhy, brány, motyky, sekery, spojovací železa* a zajišťovali také

⁷⁶ Odhad pamětnice Malvíny Čurejové při neformálním rozhovoru XXXXX.

⁷⁷ E Tilda – romano nav / romské jméno pro Matylidu Pompovou.

⁷⁸ „Ale dživen tumenge, Tildo, laches, sar raňi.“, zachycené z rodinného vyprávě. Věra Mižikárová (1955), 2009.

⁷⁹ Starosta Knapík v dopise píše bez udávání letopočtů ani informací, zda je to před válkou či po válce. Je pro mě někdy těžší se v tom orientovat.

⁸⁰ Anonymizované jméno.

⁸¹ Anonymizované jméno.

podkování koní). Ďula⁸² pracoval na zemědělství u Žida Fridamana, Adam⁸³ byl obecným pastýřem ovci.

Protože mezi nimi byli i dobří muzikanti, hráli často na svatbách, zábavách, veselicích, za stravu a alkohol.⁸⁴ Většina z mých narátorů se shodla, že „dobrým muzikantem“ starosta myslí hlavně Jana Čureju⁸⁵, který hrál na housle.

Starosta Pavol Knapík v dopise dále uvádí, že muzikanti hráli za stravu a za alkohol. Tímto nechci opomenout, že Romové na slovenském venkově byli odměňováni za svou práci u at' již za hudebnictví či nádenické práci na statku v naturáliích (brambory, mouka, mléko, maso výjimečně)⁸⁶. V případě romských muzikantů z Hromoše to bylo hraní po okolí.

Romským mužům se tedy povedlo po druhé světové válce navázat na předválečné (pro Romy tradiční) způsoby obživy jako jsou kovářství, hudebnictví a živili i dalšími pracemi, které se na Slovensku daly sehnat po válce, což byly výkopové práce, jak také uvádí jedna z narátorek:

„MM: A jaké práce oni dělali (muži v Hromoši)?

MČ: No tak těžké, kopali, ne.

MM: Kopali [výkopy].

MČ: Když byla práce, pracovali a to jezdili až do Margecan pracovat.

MM: Až do Margecan? MČ: Ano... když byla práce, bylo dobře, a když nebyla, museli jsme utíkat do Čech vydělat si nějaké peníze.“⁸⁷

⁸² Haňi syn, viz. podkapitola Romské rodiny v Kozelci.

⁸³ Vzdálený příbuzný mým narátorům, vnukům a vnučatům Bruna a Cyrila.

⁸⁴ Romové byli na Slovensku před druhou světovou a krátce i po druhé světové válce odměňováni v naturáliíchviz **Milena Hübschmannová, Můžeme se domluvit - Šaj pes dovakeras, 1993.**

⁸⁵ Pocházel z Plavnice, přiženil se. Byl švagr Ludovíta Mižikára a bratrem jeno manželky Anny. Přestěhoval se tam, protože maminka jejich Gizela Čurejová zemřela v roce 1939 a hned na to jejich bratr Jozef po pohřbu své matky. Jan se přistěhoval do Hromoše, měl tam otce Jozefa Čureju.

⁸⁶ Hübschmannová, Milena: *Šaj pes dovakeras (Můžeme se domluvit)*. Olomouc: Pedagogická fakulta UP Olomouc, 1993.

⁸⁷ „MM: A jon save buča kerenas (muži v Hromoši)? MČ: No ta phare, ta kopal'inenas, na. MM: Kopal'inenas. MČ: Te has buči ta kerenas a oda až jezďinenas ko Margecany te kerel. MM: Dži ko Margecany? MČ: Hi. ... te has buči has lačhes a sar na has buči, mušinahas te denašel pro Čechi, hoj peske te vidělinel varesave love.“
Rozhovor s Margitou Čurejovou (1948), nahrál M. Mižigár v Písku 11. 7. 2015. Soukromá nahrávka č. 11072015.

Romské ženy pomáhaly před válkou a krátce i po válce před odjezdem do Čech na statcích u sedláků, vymazávaly pec, dělaly vše, co bylo na statku potřeba a když u sedláků žádná práce nebyla, což bývalo v zimě chodily po žebrotě, jak pamětnice potvrzuje „Chodily žebrot ke gádžům, co sedláci dali, z toho živily své děti⁸⁸.

Dále narátorka vzpomíná:

„Táta chodil do práce. Těžce vychovával své děti. Někdy jsme měli co jíst, jindy ne. No, ale museli jsme žít. Naše matka pracovala, šla pracovat, šla, na Slovensko, kopat sedlákům. Matku jsme ani pořádně nevidali.

MM: *Ne, proč?*

MČ: *Protože šla kopat, vracela se večer, my už jsme spali. Ale měli jsme hodnou babičku a ona se o nás velice dobře starala. Ona nám vařila, prala, dělala nám jako mámu. Máma přicházela, my jsme spali, pak jsme se probudili, byli jsme rádi, že ji vidíme. Ráno zase, než jsme vstali, už máma nebyla [doma, pozn. M. M.].*

VM: *Šla zpátky.*

MČ: *Už brzy ráno máma byla na polích sedlákům a kopala brambory. Na podzim kopala.*

MM: *To bývalo jenom v létě, že?*

MČ: *Ano.*

MČ: *V zimě máma byla doma, už nebyla nikde. To byl těžký život v zimě, protože nebylo co jíst a práce nebyla.*

MM: *Tak odkud jste brali jídlo?*

MČ: *No tak chodili žebrot, ne.*

VM: *K sedlákům.*

MČ: *Chodily žebrot k sedlákům, co sedláci dali, z toho živily své děti, ne. Uvařily a byli jsme rádi i za to.“⁸⁹*

⁸⁸ „Phirnas te žobrinel ko gadže, o gadže so denas, olear živinenas le čhaven...“ Rozhovor s Margitou Čurejovou (*1948) a Věrou Mižikářovou (*1955), nahrál M. Mižigár v Písku, 11. 7. 2015. Soukromá nahrávka č. 11072015.

⁸⁹ „MČ: „O dad phirlas andre buči. Těžko peske čhaven vichovinlas phares. Varekana has amen so te chal, varekana na. No aľe mušinahas te dživel. E daj amari kerlas buči, džalas te kerel buči, džalas, pre Slovensko, te

Pamětnice Margita Čurejová také vzpomínala, že jejich matka chodila pracovat k sedlákům většinou za mouku, brambory, slaninu, zelí, mléko. Takto podobně pracovaly romské ženy, pokud mohly a nemusely chodit po žebrotě (*te phirel po žobraňu*).⁹⁰ „Vzaly zajdu (prostěradlo, plachta – pozn. M. M.) přes rameno a chodily z domu do domu a žebraly. Chudák naše babička, někteří zlí sedláci na ní pouštěli psy a ona nemocná utíkala v tom sněhu, ani boty neměla, jen si ovázala nohy hadry.“⁹¹

4. 2. 1 Náboženství

Co se týče Romů v Kozelci, v rodině mi bylo několikrát řečeno, že patřili k pravoslavné církvi, ale zjistil jsem, že ve skutečnosti patřili k církvi řecko-katolické. V Kozelci je katolický kostel, ale Romové chodili k řeckým katolíkům v Hromoši, kde byly pokřtěné i jejich děti.

Romové v Kozelci nebyli praktikující katolíci, ale oni se k ní hrdě hlásí dodnes. Pamětnice Malvína Čurejová mi několikrát při nenahrávaných hovorech hrdě sdělovala, že není katolička, ale pravoslavná – jak jsem již výše uváděl, pravoslavná církev v Hromoši není, pravoslavím myslela řecko-katolickou církev.

*kopal'inel le gadženge. Ta la da aňi na dikhas pořadně amen. MM: Na, soske? MČ: Bo džalas te kopal'inel, avlas rači, imar amen sovahas. Aľe has amen lačhi baba a joj pes pal amende igen starinlas lačhes. Joj amenge tavelas, joj amenge rajbinlas, kerlas amenge sar da. E daj avelas, amen sovahas, palis amen probud'inahas, samas rado, kaj la dikhas. Tosarla zase, než amen uš'ahas, imar e daj na has. VM: Džalas pale. MČ: Imar e daj has ča tosarla pro mal'i le gadženge a kopal'inlas o grul'i. Na podzim kopal'inelas. MM: Oda has ča ňilaje, na? MČ: Hi. MČ: Jevende has khere e daj, imar na has ňikhaj. Oda has pharo dživipen jevende, bo na has so te chal a buča na has. MM: No ta khatar lenas o chaben te chal? MD: No ta phirnas te žebrinel, na. VM: Ko gadže. MČ: Phirnas te žobrinel ko gadže, o gadže so denas, olestar živinenas le čhaven, na. Kernas a samas rado ve vaš kada.“ Rozhovor s Margitou Čurejovou (*1948) a Věrou Mižikárovou (*1955), nahrál M. Mižigár v Písku 11. 7. 2015. Soukromá nahrávka č. 11072015.*

⁹⁰ Viz. Lacková, Elena: *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. K vydání připravila a přeložila Milena Hübschmannová. Praha: Triáda, 1997.

⁹¹ „Lenas zajda pro dumo a phirnas kher kherestar a žebrinenas. Čorori amari baba, varesave bengas gadže he rukonen pre late mukenas a joj nasval'i denašelas andro jiva, aňi topanki la na has, ča phandelas peske o pindre le patavenca.“ Zápisky z nenahrávaných rozhovorů s Margitou Čurejovou (1948), Malvínou Čurejovou (1945) a Věrou Mižikárovou (1945) během let 2014 – 2016 v Písku .

Romové v Kozelci si nedokázali představit nepřítomnost kněze (*rašaj*) na pohřbu, křtinách, ale také posvěcení jídla o Velikonocích či na Štědrý den⁹².

Romové v Hromoši věřili také v duchy zemřelých (*mulo*)⁹³, kteří se ukazují živým lidem, aby je varovali před nebezpečím, oznamovali jim úmrtí blízkých či je strašili, když se nechovali správně. Hübschmannová uvádí, že *mulo* funguje jako i sociální korektor.⁹⁴ Křesťanský Bůh všemohoucí pro ně znamenal tu největší ochranu pro nepokřtěné dítě. O nepokřtěné bylo proč se obávat ze dvou důvodů. Prvním důvodem bylo uhranutí (*te perel jakhendar*): proto se dítěti zavazovala na zápěstí červená šňůrka (*indra'ori*) a druhým důvodem byla obava před postavou pojmenovaná *striga*⁹⁵, o které se vypráví, že je to žena, která zemřela při porodu a vrací se pro své dítě, čímž unáší jiné děti. Nepokřtěnému dítěti, před strigou se dával pod polštářek železný hřeben a zrcadlo nebo jehlu omotanou nití. Tyto předměty měly nevzhlednou strigu zmást a tím ji poplést. Všechny tyto praktiky, dle mého názoru, představovaly krátkodobou ochranu, dítě muselo být pokřtěno nejdéle do svých dvou let.

4. 2. 2 Romština

Mezi Romy v Hromoši byla jediným komunikačním kódem romština a východoslovenský dialekt slovenštiny, který používali pro komunikaci se sedláky (*le gadženca*)⁹⁶. Mateřštinu Romů z Hromoše zařazujeme do severocentrálních (a v rámci nich) východních dialektů romštiny.

Romština se předávala po celou dobu z generace na generaci coby aktivní jazyk bez jakékoli institucionální podpory.

Romové z Hromoše a jejich potomci v Písku si na romštině dodnes hodně zakládají a jsou schopni odsoudit Roma, který romsky umí a nechce mluvit, říkají o něm, že je „*barikano, kerel pestar gadžes*“⁹⁷ Sám jsem zažil, ještě když žili staří Romové, kteří ještě přijeli z Hromoše, považovali za urážku, když se jim od mladších dostalo odpovědi v češtině na

⁹² Nezaznamenaný rozhovor s Věrou Mižikářovou (*1955), červenec 2016.

⁹³ Viz. Milena Hübschmannová, Rombase: <http://rombase.uni-graz.at/cgi-bin/art.cgi?src=data/ethn/belief/dead.cs.xml>

⁹⁴ Hübschmannová, Milena: *Několik poznámek k hodnotám Romů (Skica)*. In: *Romové v České republice (1945 – 1998)*. Socioklub. Praha: Socioklub, 1999, s. 43 – 44.

⁹⁵ Striga (čarodějnice) je obdoba slovanské polednice, která unáší dítě. V jiných variantách bývá také označovaná „bosorka“ (čarodějnice) a nebo „gul'i daj“ (sladká matka).

⁹⁶ Nedoloženě, z rodinných hovorů, které se mi mnohdy nepovedly nahrát, ještě krátce po válce oslovení gádžo se vztahovalo jen na vesničany, ve městech bydleli „*raja*“ (páni). Postupně se vytrácí označení *raj* a bývá užíváno pro Neromy apelatívně gádžo.

⁹⁷ Je namyšlený, dělá ze sebe Neroma.

otázku v romštině. Lze tvrdit, že většina píseckých Romů z východního Slovenska považuje romštinu za součást své romské identity.

4. 2. 3 Vztahy s Neromy v Hromoši

Za zmínku stojí přátelství mezi Romy a slovenským venkovem, v následujících řádcích konkrétně mezi Romy a sedláky z Hromoše. Před 2. světovou válkou existoval vztah „můj gádžo a můj Rom“. Ve skutečnosti šlo o vztah, kdy Romové pro sedláky pracovali na poli, pomáhali štípat dříví, vyráběli košťata, hráli svatby i při jiných příležitostech a sedláci Romům za to platili v naturálních jednotkách. Mezi nejčastějšími odměnami patřily mouka, brambory, mléko, vejce, slanina a výjimečně maso či kořalka.

Svůj vztah s gádži Romové v Hromoši potvrzovali kmotrovstvím, kdy kmotry byli Slováci, jak dokazuje. „*Naší Věře a Boženě šli za kmotry gádžové z vesnice (MM:Hromoše)*“⁹⁸ vzpomíná pamětnice. Zde se jednalo „o přátele“ jejich rodičů, Anny a Ludovíta Mižikárových, kterým oni pomáhali na statku a oni jim za to v zimě pomáhali. Slovo přátelé jsem nechal v uvozovkách, protože nevím skutečně, zda šlo skutečně o přátelství či spíše „obchodní“ vztah. „*Gádžové k nám chodili, my jsme bydleli u louky, oni přicházeli s krávami, pást je na louku. My jsme tam měli takovou šikovnou lavičku. Jakmile oni přicházeli pást, už volali: Haňo, Lajoš, chodzte von.*“⁹⁹ Ještě v době, kdy odjížděli na práci do českých zemí, nechávali si u těchto sousedů klíče od domu. Toto byl výjimečný přátelský vztah. Takový mezi Romy a Neromy v Hromoši nebyl častý. Ještě pár let po té, co se odstěhovali do Čech, ještě pár let si dopisovali.

Na „své dobré gádže“ vzpomínali také Ludovít Mižikár (*1926)¹⁰⁰ a Jan Dunka (*1925)¹⁰¹, a to ještě dlouho poté, co přesídlili do Čech. Zažitá zkušenost dobrých vztahů s místními Neromy na Slovensku se v jejich případě projevila například v roce 1968 při okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy, kdy se chtěli se svými rodinami vrátit na

⁹⁸ „*La Věra amara he la Božena, bolde o gadže andal o gav,*“ Nezaznamenaný rozhovor s Malvínou Čurejovou (*1945), červenec 2016.

⁹⁹ „*O gadže ke amende phirenas, amen bešahas paš e luka, jon avenas le gurumñenca, pašinenas len pre luka. Amen odoy has kajsi šikovno lavkica. Soča jon avenas te pašinel, imar vičinenas: ,Haňo, Lajoš chodzte von.*“ Nezaznamenaný rozhovor s Malvínou Čurejovou (1945) na jaře 2016.

¹⁰⁰ Info o jejich původu a přibližném příchodu do Písku uvádím dle svých zjištění z roku 2008 (Přehled romských rodin v Písku).

¹⁰¹ Info o jejich původu a přibližném příchodu do Písku uvádím dle svých zjištění z roku 2008 (Přehled romských rodin v Písku).

Slovensko. „Čechům“ nevěřili a říkali „jedeme domů, naše gádže nás umřít nenechají,“¹⁰² ale nevrátili se, protože to pro ně v té době to již nebylo možné.

Ludovít Mižikár se svou manželkou Annou a i jejich děti, které se ještě narodily na Slovensku, vzpomínaly na Slovensko jako svůj domov i při jiných příležitostech. (Např. když jedu na Slovensko, žádají mě babiččiny sestry ještě dnes „o chleba z domova“).¹⁰³ V rodinné paměti se také traduje vyprávění o tom, když umírala moje praprababička Matylda Pompová (žena Bruna Kotlára) v jihočeském Písku, kde se necítila doma, prosila: „*Já tady umřít nechci, já chci jít domů na Slovensko, tam jsem doma.*“¹⁰⁴ Splnit její přání ale rodina nestihla, zemřela v Písku, kde je pohřbena.

4. 2. 4 Romové a válka v Hromoši

„*Chudáci naši lidi, kolik oni toho zkusili ve válce!*“¹⁰⁵ Slýchával jsem od babičky či jejich sourozenců, když vzpomínali na staré časy či na své zemřelé příbuzné – rodiče, prarodiče – a další lidi z obce.

14. března 1939 byl vyhlášen Slovenský stát v čele s Jozefem Tisem. Z 80.000 Židů v něm přežilo válečné pronásledování jen 5.000¹⁰⁶. Romové byli na „druzí řadě“, nedošlo k jejich plošnému vyhlazování, ale během války čelili různým represivním opatřením.

Popisu těchto diskriminačních válečných protiromských opatření na Slovensku se věnuje Milena Hübschmannová¹⁰⁷ a Ctibor Nečas¹⁰⁸. Zmiňují odvody cikánských branců do zvláštních pracovních útvarů v rámci slovenské armády, násilné odvody romských mužů ve věku 16 – 60 let do pracovních táborů a vysídlování „cikánských osad“ z obcí na odlehlá místa.

Nečas také upozorňuje na samotné vymezení pojmu „Cikán“: *K vymezení pojmu Cikán došlo teprve tehdy, když ministerstvo národní obrany zjišťovalo u jednotlivých vojenských osob*

¹⁰² „*Džas khere, amare gadže amen na mukena te merel.*“ Neznamenaný rozhovor s Věrou Mižikárovou (1955) na podzim 2015.

¹⁰³ „*An ča mange parno maro kheral.*“ – „Prosím, přivez mi bílý chléb z domova.“

¹⁰⁴ „*Me adaj na kamav te merel, kamav te džal khere pre Slovensko, odoj som khere.*“

¹⁰⁵ „*Čore amare Roma, keci jon zkušinde andre vojna.*“

¹⁰⁶ Hübschmannová, Milena: „*Po Židoch Cigáni*“ *Svědectví Romů ze Slovenska v letech 1939 – 1945. 1. díl 1939 – srpen 1944.* Praha: Triáda, 2005, s. 52.

¹⁰⁷ Hübschmannová, Milena: „*Po Židoch Cigáni*“ *Svědectví Romů ze Slovenska v letech 1939 – 1945. 1. díl 1939 – srpen 1944.* Praha: Triáda, 2005, s. 53 – 55.

¹⁰⁸ Nečas, Ctibor: *Slovenští Romové v letech 1939-1945.* In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. Studia minora Facultatis Philosophica Universitatis Brunensis.* Brno: 2004.

jejich rasovou příslušnost a požádal o v této věci vládu o bližší terminologické ponaučení. Na základě tohoto požadavku pak ministerstvo vnitra vydalo 18. června 1940 vyhlášku, podle které byl „cigánom iba ten príslušník cigánskej rasy, pochádzajúci z nej po oboch rodičoch, ktorý žije životom kočovným, alebo usadlým sice, avšak sa vyhýba práci.“¹⁰⁹

Nečas i Hübschmannová také připomínají různé lokální zákazy vstupu do větších měst, Nečas podtrhuje výrazně horší situaci na východním Slovensku: *„ve východoslovenských městech byly tyto podmínky ještě neúprosnější. Do Prešova nesměli Romové vůbec ani vkročit. Kdo tam byl i přesto dopaden, toho zbavili vlasů (mužům vyholili na hlavě kříž, ženám ostříhali hlavu na polovic), při opětném přistižení se trestání stupňovalo (muže transportovali do pracovních táborů, ženám ostříhali vlasy docela).“¹¹⁰*

Co se týče Romů v Hromoši, podle vyprávění vím, že i když se Romové se museli vystěhovat, jak uvádím výše s odkazem dopis Z. Knapíka, do lokality Karčovisko, která se nacházela mezi Hromošem a Kozelcem. Romy v Hromoši měli dobré vztahy. Hübschmannová píše, že „jejich“ starosta své „cikány“ nedal a nechal romskou komunitu nadále sídlit u obce.¹¹¹ Věra Mižikárová, vzpomíná: *„Máma říkala, že ve vesnici gádžové byli moc hodní, že je měli rádi. Přicházeli jim říct, že je budou chtít zabít a ať utečou do lesů.“¹¹²* Před gardisty či Němci, kteří přišli na východní Slovensko v srpnu 1944 potlačit Slovenské národní povstání. Většinu dobu 2. světové války prožili v Karčovisku a schovávali se v lesích.

Kromě vystěhování do lokality Karčovisko Romy v Hromoši také postihly zákazy cestovat hromadnou dopravou po Slovensku, jak uvádí Nečas:

Když se na východním Slovensku objevily roku 1943 případy skvrnitého tyfu, byli za možnou příčinu nákazy označeni především Romové. Proto jim bylo povoleno cestovat veřejnými dopravními prostředky jenom tehdy, když měli lékařské potvrzení, že touto infekční nemocí netrpěli oni sami, ani nikdo z jejich okolí. Nařízení trvalo dokonce ledna 1944 a vztahovalo se

¹⁰⁹ Nečas, Ctibor: *Slovenští Romové v letech 1939-1945*. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. Studia minora Facultatis Philosophica Universitatis Brunensis*. Brno: 2004., s. 159.

¹¹⁰ Nečas, Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 171

¹¹¹ Hübschmannová, Milena: *„Po Židoch Cigáni“ Svědectví Romů ze Slovenska 1939-1945*. 1. díl. Praha: Triáda, 2005, s. 55.

¹¹² *„E daj phenelas, kaj andro gav o gadže has igen lače, jak len dikhenas rado. Avenas lenge sig te phenel, jak len kamena te murdarel a mi denašen andro veša.“* Neformální rozhovor s Věrou Mižikárovou (1955), podzim 2015.

na celou Sarišsko-Zemplínskou župu a ze župy Tatranské na okresy Gelnica, Kežmarok, Levoča, Poprad, Spišská Stará Ves a Stará Lubovňa.

V dubnu 1944 byl zákaz obnoven a rozšířen na území celého státu. Ministerstvo vnitra využilo tohoto původně regionálního podnětu a oběžníkem z 13. června 1944 nařídilo, aby každý okresní úřad ohlašoval výskyt skvrnitého tyfu v daném obvodu nejenom všem lékařům, ale také četnickým a železničním stanicím a ty pověřil kontrolou, zda měli romští cestující kromě vyjádření lékaře také povolení k cestě od příslušného místního úřadu. Tímto způsobem bylo Romům prakticky znemožněno používat nejenom železnice, ale také autobusů a jiných prostředků veřejné dopravy.¹¹³

Epidemii tyfu si pamatují i moji pamětníci: „Když skončila válka, všichni dostali tyfus, máma, táta, Haňa i babička. Všechny je ostříhali a museli ležet [byli převezeni do nemocnice], ani se nemohli vidět, mezi nimi byly plenty.“¹¹⁴ Z nemoci se všichni uzdravili a postupně připravovali na cestu do Čech.

5 KONEC VÁLKY – MIGRACE DO ČECH

Konce války se už Bruno (zemřel na začátku války na neznámou nemoc z ničeho nic) ani Cirimon nedožili. Jejich synové jako mladí muži, kterým se již narodily děti, museli žít

¹¹³ Nečas, Ctibor: *Slovenští Romové v letech 1939 – 1945*. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. Studia Minora Facultatis Philosophicae Brunensis*. C 51, 2004, str. 171

¹¹⁴ „Sar skončind'as e vojna savore chudle tyfus, e daj, o dad, e Haňa he e baba. Savore len strihinde a mušinenas te paš'ol, aňi pre peste našti dikhenas, maškar lende has o plachti.“ Neformální rozhovor s Věrou Mižikárovou (1955), podzim 2015.

svoji vlastní rodinu. Po válce že jezdili pracovat do Margecan¹¹⁵ (okr. Gelnica), ale na východním Slovensku nebyl obecně dostatek pracovních příležitostí¹¹⁶.

V českých zemích byla po válce úplně jiná situace než na Slovensku. Původní moravské a české Romy postihla genocida. Z z původních 6500 Romů se do Čech a na Moravu vrátilo 583¹¹⁷. Po válce z Československa 3 miliony Němců byli vyhnáni z republiky, čímž se vylidnily Sudety. Prezident Beneš dekretem č. 88/1945¹¹⁸ vyzval všechny občany povinně k všeobecné pracovní povinnosti, v rámci které se mělo pracovat na obnově válkou zničené republiky.

5. 1 Romové na východním Slovensku po válce

Situaci Romů na Slovensku popisuje Davidová: „*Slovenští Romové našli své chatrče ve špatném stavu, pokud nebyly zbourány. V první poválečné době proto začaly vznikat i nové „cigánské kolonie“ s negativně tradičními znaky starého způsobu života Romů, se stigmatizující pečeti jejich tehdy nízkého sociálněspolečenského postavení. Z těchto prostředí, většinou z osad na východním Slovensku, začaly brzy některé romské rodiny odcházet jako první migrační skupiny za prací a lepším bydlením do Čech a na Moravu. Důvodem byla i tehdejší větší hospodářská zaostalost a zrušení zejména východního Slovenska oproti českým zemím. V těchto oblastech zejména v místech jejich velkého početního soustředění, nastaly pro Romy ještě obtížnější podmínky. Ještě v polovině padesátých let žila většina z 95 tisíc Romů na Slovensku v 1 305 cikánských osadách, v 14 935 domcích a naprosto nevyhovujících chatrčích.*“¹¹⁹

Eva Davidová výše popisuje situaci Romů na Slovensku po válce obecně. Nejsem schopen více popsat situaci Romů v Hromoši, protože současně žijící pamětníci se narodili až po válce a lidé, kterých se tato doba skutečně dotýkala již nežijí. Ani ze vzpomínek, které se dochovaly v rodinném vyprávění, nelze situaci blíže popsat. Davidová poválečnou situaci přímo spojuje

¹¹⁵ Rozhovor s Margitou Čurejovou (1948) a Věrou Mižikárovou (1955), nahrál M. Mižigár v Písku 11. 7. 2015. Soukromá nahrávka č. 11072016.

¹¹⁶ Hübschmannová, Milena: *Šaj pes dovakeras (Můžeme se domluvit)*. Olomouc: Pedagogická fakulta UP Olomouc, 1993.

¹¹⁷ Nečas, Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 83.

¹¹⁸ Dekret prezidenta republiky 88/1945, Sběrka zákonů a nařízení republiky Československé, ročník 1945.

¹¹⁹ Davidová, Eva: *Poválečný vývoj a osudy Romů v letech 1945 - 1989*. In: *Černobílý život*. Praha: Gallery, 2000, s. 68.

s migrací Romů ze Slovenska do českých zemí, popisu migrace Romů z Hromoše se věnuji v další kapitole.

6 POVÁLEČNÉ MIGRACE ROMŮ Z HROMOŠE

V této kapitole budu sledovat vývoj migrace z Hromoše, ať již krátkodobé pracovní návštěvy v různých lokalitách v českých zemích, ze kterých se vraceli na slovensko.

6. 1 Krátkodobé pracovní migrace 1945 - 1955

Můj praděda, Ľudovít Mižikár (*1926), jel poprvé pracovat do Květušína se svým švagrem Janem Čurejou (*193?). Později jezdil nejčastěji se svým bratrancem Janem Dunkou (*1925) na různé výkopové, meliorační či zednické práce. Podle rodinných vyprávění na každé nové místo nejprve vždy jezdili oni dva, zajistili tam ubytování a práci a teprve potom za nimi přijely manželky s dětmi a někdy i jejich další příbuzní z Hromoše. Níže se pokouším sestavit přehled míst, kde takto pracovali, na základě výpovědí pamětnic Malvíny Čurejové¹²⁰ (*1945) a Margity Čurejové¹²¹ (*1933). Pamětnice si tyto události nepamatují přesně. Zatímco Margita Čurejová se migrací účastnila jako dítě, Malvína Čurejová zůstávala s nemocnou babičkou na východním Slovensku sama a pečovala o ni v době, kdy celý zbytek rodiny odjel do „Čech“. Při určování alespoň přibližné datace jsme se opírali o léta narození jejich sourozenců v určitém roce a místě.

Do roku 1950 Ľudovít Mižikár (*1926) se svou rodinou žili v Hromoši na Slovensku, odkud se přestěhovali do Květušína na vojenský statek, kde se právě otevřela Škola Míru pod vedením učitele Dědiče, jak potvrzuje Šebová: *„Z obce Kozelec byla rodina Pomповých-Mižigarových¹²², která se starala o "slepého Jurku" -Juraje Oračka.“¹²³*

Další zastávkou byl Plešivec¹²⁴ v Českém Krumlově, kde bydleli v letech 1951 – 1952. Další 4 roky pak bydlely rodiny Jana Dunky a Ľudovíta Mižikára v Terezíně s tím, že od zimy 1955 do června 1956 byli v Hromoši. Během této doby si Ľudovít a Anna Mižikárovi nechali postavit jako první Romové v Hromoši zděný domek. V létě 1956 se vrátili do Terezína, kde bydleli ještě jeden rok. Do všech výše zmíněných městech jezdili za prací, aby vydělali peníze na postavení domu a žít dále na Slovensku..

V srpnu 1957 již měly rodiny Jana Dunky a Ľudovíta podle svědectví pamětnice, bydlet v Hořicích na Šumavě. Zůstali zde žít až do května 1959. Bydleli na samotě, u lesa. Děti nemohly chodit ani školy, jak vzpomíná pamětnice:

„MM: A ty si pamatuješ, jak jste bydleli v Hořicích?

MČ: No pamatuji si, už jsem byla velká holka. Bylo mi tak 10 roků.

¹²⁰ Dcera Ľudovíta Mižikára

¹²¹ Dcera Ľudovíta Mižikára

¹²² Je nutno vysvětlit, že této rodině se často zaměňuje příjmení Mižikár za Mižigár, což v dnešní době v Písku je příjmení pro každou jinou rodinu a vůbec si nejsou příbuzní.

¹²³ Šebová, Bára: *„Škola Míru“ v Květušíně 1950 – 1954 (a její pokračování na Dobré Vodě u Prachatic) – kritická reflexe v historickém kontextu 50. let.* Diplomová práce, FFUK Praha. Praha, 2009, s. 47.

¹²⁴ Předměstská část Českého Krumlova

MM: A chodila jsi s nimi do školy?

MČ: Nechodili jsme do školy.

MM: Jak to?

MČ: Protože jsme to měli daleko. To byly velký sněhy a velká moc velká zima byla. Tak jsme do školy nechodili. To byly samoty. Tam nic nebylo. To bylo po válce, co tam bydleli Němci.

MM: A oni je vyhodili odtamtud.

MČ: No. MM: A šli jste tam vy.

MČ: Ty Sudety, a to.

MM: A ty domy byly rozbitý a nebo nebyly?

MČ: No byly. Byly normálně po válce rozbitý.

MM: Tak ak jste potom v nich bydleli?

MČ: To jsme si museli dát opravit okna, dveře a bydleli jsme.

MM: No a vaše děti... No a od vás nikdo nechodil do školy?

MČ: Ne. Nikdo ani jeden, nechodili do školy.

MM: Aha.

Zde nám pamětnice popisovala život v Hořicích. Níže vypráví o odchodu do Písku. Berme v potaz, že ji v té době bylo 10 let, takže nemusela vědět o tom, zda to rozestěhovávání bylo jejich rodině předem oznámeno či ne.

MČ: Až když jsme přijeli sem [Písek, poznámka autora.]

MM: A jak to bylo? Někdo říká, že starosta jel pro vás. Je to pravda?

MČ: No oje. Odtud přišli ti největší komunisti pro nás. Přijeli pro nás, protože věděli, že bydlíme na samotách, že děti nemohou chodit do školy. Tak přijeli pro nás a lepší rodinu si vybírali jako.

MM: Ty lepší?

MČ: Ano. To si vybrali, táta, strejda Jan Dunka. No my jsme zůstali tady jako. Naše teta měla jít bydlet sem, jak se to říká? Mirovice?

VM: No.

MČ: Do Mirotic. Jenže táta přemluvil gádža, že bude s námi bydlet, že jim dáme jednu místnost, jí, a bude bydlet s námi. On řekl, ano, že bude bydlet no a potom za měsíc dva, že jim dá byt, tetě.

MM: A vy jste sem přijeli bydlet v květnu, že? Někdy takhle nějak, v měsíci, květen byl.

MČ: Ano takhle.

MM: A vy jste už o tom věděli kdy, že přijedete bydlet do Písku?

MČ: My jsme nevěděli vůbec nic, to náhle pro nás přijeli.

MM: Náhle?

MČ: Náhle, no.

MČ: Oni třeba gádže vědí, ale Romové ne.

MM: Aha.

MČ: My jsme vůbec nevěděli. Přijeli, autobus, no, jména četl, už jsme šli. To bylo jak v koncentráku!

VM: No.

MČ: My jsme nic nevěděli. Jen četli naše jména, kam máme nastoupit do jakého autobusu, která rodina. No a my jsme šli, no. ... Komunista, to byl Černoorský¹²⁵, no a potom tenhle.

VM: I táta byl, že?

MČ: Táta byl komunista (MM:ve straně). Jan Dunka byl komunista. Tak ty komunisty. Ty dobré rodiny, dobrou rodinu si vybíral on Černoorský. ... No. Vzal nás, tátu, Jana Dunku vzal a potom Anna Mižikárová, s námi, teta. Jenomže ona měla jít do Mirotic, ale my jsme to nedovolili, aby tam šla. My jsme byli rádi, že jela s námi.

VM: Oni byli takhle zvyklí.

MM: Posadili vás do autobusu.

MČ: Ano, oni nás sem přivezli. "¹²⁶

¹²⁵ Vedoucí odboru pro vnitřní věci při MNV Písek.

Hořice byla taky poslední „zastávkou“, kde Romové z Hromoše ještě společně bydleli, v květnu 1959 si přijeli vyzvednout zastupitelé městských úřadů Písek, Jindřichův Hradec, Český Krumlov, Volary a Vimperk.

Tabulka č. 3 Rozestěhování lidí z Hromoše

	Rodina	Město
Brunova rodina	Ľudovít Mižikár + Anna Mižikárová, roz. Čurejová a jeho matka Matylda Pompová	Písek
	Anna Mižikárová + Jan Bandy	Písek
Cyrilova rodina	Jan Dunka + Margita, roz. Ferencová (e Chataňa)	Písek
	Gabriel Dunka + Marie, roz.	Jindřichův Hradec

¹²⁶ „MM: A tu peske pametines, sar bešenas Horicate? MČ: No pametinav mange, imar somas bari čhajori. Has mange kajse deset roku. MM: A phirehas lenca andre škola? MČ: Na phirahas andre škola. MM: Sar oda? MČ: Protože has amenge dur. Oda has bare jiva, šila igen. Ta amen andre škola na phirahas. Oda has samotki. Tam nic nebylo. Oda has pal e valka, so odoj bešenas o Němci. MM: A jon len čhide het odarig. MČ: No. MM: A geľan tumen odoj. MČ: Kole Sudeťi, a oda. MM: A ola khera has phagerde abo na has? MČ: No has sphagerde. Has normalně pal e valka sphagerde. MM: Ta sar andre bešenas palis? MČ: Oda peske mušindam te del o blaki te spravinel, o vudara no a bešahas. MM: No a khatar tumende niko na phirlas andre škola? MČ: Na. Niko aňi jekh dženo na phirnas andre škola. MM: Aha. MČ: Až sar avilam adaj (Piskos, poznámka autora). MM: A sar oda has? Vareko phenel, hoj o starostas geľas vaš tumenge. Hin oda čačipen abo na? MČ: No, hin. Adarig avile o kole mekbareder komuňisti vaš amenge avile. Avile vaš amenge, bo džanenas, kaj bešas pro samotki, kaj o čhave našti phiren andro školi. Tak avile vaš amenge a feder rodina peske kidenas jako. MM: Le kole federen? MČ: Hi. Oda peske ile, o dad, o bačis Ch.s. No amen duj džene adaj ačhilam jako. Amari bibi kamelas te bešel adaj ake, sar pes phenel. Miroťice? VM: No. MČ: Miroťicende. Jenže o dad přemluvindža le gadžes a phendža, hoj bešela jako amenca, kaj len daha jekh kher, la, a bešela amenca. Jov phendža, hi, kaj bešela no a palis za měsíc za dva, kaj len dela kher, la biba. MM: A tumen adaj avľan te bešel andro majos, na? Varekana kavka varesa, andro čhon, květen has. MČ: Kavka hi. MM: A tumen oda imar džanenas oľestar tumen džanenas oda imar kana, hoj avena te bešel ko Piskos? MČ: Amen na džanahas vubec nič, oda nahle vaš amenge avle. MM: Náhle? MČ: Náhle, no. MČ: Jon třeba o gadže džanen na, aľe o Roma na. MM: Aha. MČ: Amen na džanahas vubec. Avle, o autobusis, no, o meni genelas, no, imar amen džahas. Oda has sar andro koncentrakos! VM: No. MČ: Amen nič na džanahas. Ča genenas amenge o meni, kaj kamas te nastupinel andro savo autobusis, savi rodina. No a amen džahas, no. ... Komuňistas, oda has o Černohorský, no a palis has kada. VM: He o dad has na? MČ: O dad has komuňistas. O Chatis has komuňistas. Tak ole komuňisten. Ta kole rodinen lačhen, lačha rodina peske kidelas jov. ...No. Iľa amen, le dades, le Ch. ile a palis e Ha. amenca e bibi. Jenomže joj kamelas te džal ko Miroťici, aľe amen na dovolindžam, hoj te džal odoj. Amen samas rado, kaj avil'a amenca. VM: Jon has sikade kavka. MM: A jon tumen thode te bešel pro autobusis. MČ: Hi, jon amen ande adaj.“ Rozhovor s Margitou Čurejovou (1948) a Věrou Mižikárovou (1955), nahrál M. Mižigár v Písku 11. 7. 2015. Soukromá nahrávka č. 11072016.

	Červeňáková	
	Julius Dunka + Margita, roz. Rakašová	Český Krumlov
	Zuzana Kotlárová	Český Krumlov
	Aranka Gáborová, roz. Dunková + Jozef Gábor	Zůstali v Šambronu, ¹²⁷ přijeli do Písku později
	Olga Dunková + ? ¹²⁸ Gábor	Český Krumlov
	František Dunka	Teplice
	Štefan Dunka + Margita roz. Kotlárová	Český Krumlov / Písek
	Jan Dunka + Janka Dunková	Netolice
Švagr Ludovíta Mižikára	Jan Čureja	Vimperk

¹²⁷ Aranka Dunková zůstala v Šambronu se svým manželem, kam se musela přestěhovat podle tradic nevěsta nezůstávala doma, ale stěhovala k rodině svého manžela.

¹²⁸ Jméno partnera jsem nemohl zjistit.

7 ROMOVÉ V PÍSKU V LETECH 1946 – 1958

V této kapitole bych chtěl shrnout informace týkající se města Písku v kontextu 50. let a jeho vztahu k Romům pro představu, do jakého prostředí se rodiny Bandyových, Dunkových a Mižikárových stěhovali, konkrétně se budu sledovat období 1946 – 1958.

Při zpracování této kapitoly jsem kromě vlastního výzkumu v archivu čerpal z dostupné literatury, přičemž hlavními zdroji je pro mne studie N. Pavelčíkové¹²⁹, která pracovala zejména s fondy ministerstev a zaměřuje se zejména na popis formování centrální politiky vůči Romům, zároveň ale pracuje také s informacemi z regionů (včetně několika zmínek o Písku), které našla v dokumentaci centrálních institucí. Situaci Romů v Písku se věnuje studie J. Kouby¹³⁰. Ten pracoval s regionálními archívními zdroji a popisoval ve svém článku nejprve dění na úrovni píseckého (dříve prácheňského) regionu a v textu věnovanému dění ve 20. století se soustředí už jen na Romy v Písku.

První poválečnou zmínku – z roku 1946 – o postojích píseckých úřadů uvádí Pavelčíková. Písecký ONV v této době připravil rozsáhlý přípis s konkrétním plánem na vytvoření „krajského kárného výchovného střediska“ v Cerhonicích až pro 400 lidí, jak píše Pavelčíková: *„V korespondenci Ministerstva vnitra se v průběhu roku 1946 hromadily další návrhy na vytvoření pracovních táborů a převýchovných středisek pro Romy. V listopadu téhož roku [1946] obdrželo např. rozsáhlý přípis ONV Písek s konkrétním plánem na vytvoření „krajského kárného výchovného střediska“ v Cerhonicích. V tamním (prý historicky cenném) zámku bylo po válce zřízeno internační středisko pro osoby obviněné dle retribučních dekretů, které se v průběhu odsunu Němců postupně vyliďňovalo, a podle mínění zdejších úředníků by se takto mohlo vhodně znovu využít. Jeho prostory by si sice vyžádaly adaptaci asi za milion korun, ale bylo by možno sem umístit až 400 ‚chovanců‘, kteří by vzhledem ke kritickému nedostatku pracovních sil v jižních Čechách zaznamenali výrazný přínos. Ministerští úředníci postoupili tento návrh dalším ústředním institucím. V průběhu první půle roku 1947 se pak o možnostech realizace tohoto návrh, resp. o využití dalších vojenských internačních táborů rozvinula poměrně rozsáhlá diskuse. V táborech měli být podle Ministerstva práce a sociálních věcí umístěni zejména „Cikáni bez pracovního poměru a rodiny, které přišly do ČSR z ciziny“.* Odtud by pak byli postupně buď

¹²⁹ Pavelčíková Nina: *Romové v českých zemích v letech 1945 – 1989*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, Praha, 2004.

¹³⁰ Kouba, Jan: *Stručná historie Romů na Písecku od počátku až do konce osmdesátých let 20. století*. In: *Prácheňské muzeum v Písku v roce 2009*. Prácheňské muzeum, Písek, 2010.

vypovězení, nebo přesunutí do pracovních táborů v blízkosti lomů, cihelen, štěrkoven apod..¹³¹

Pavelčíková také uvádí přehled výsledků soupisu „všech potulných Cikánů a ostatních tuláků práce se štitících“ vyhlášeného vyhláškou č. 756 ze dne 17. července 1947. Ve dnech 18. – 23. 8. Bylo v českých zemích zjištěno celkem 16 752¹³² osob cikánského původu a z toho v píseckém regionu celkem 475¹³³.

Kouba však uvádí, že přímo v Písku po druhé světové válce žádní Romové nežili: „Pokud se nějakí Romové po druhé světové válce v Písku objevili, jednalo se většinou o kočující skupiny olašských Romů.“¹³⁴

Kouba ještě popisuje, žemezi „prvními usazenými Romy byli dva bratři Kotlárovi a jejich rodiny, kteří bydleli ve starém špitálku na třídě Národní svobody, později v ulici Svatotrojická a Nádražní¹³⁵. A zároveň na okraji města - v bývalém lomu na Smrkovické Vysoké a v bývalé cihelně Na Hřebíčku - přebývala poměrně dlouhou dobu skupina až padesáti Romů, kteří sem přišli z Karlovarska, a ve městě měli pracovat na výkopech pro budoucí masokombinát.“¹³⁶

Z výše uvedených Romů současní romští pamětníci v Písku nikoho nemohou pamatovat a častokrát mi tvrdili, že v Písku před jejich příchodem ani žádní Romové nebydleli, podle nich byli oni sami prvními Romy, kteří do Písku přišli.

¹³¹ Pavelčíková Nina: *Romové v českých zemích v letech 1945 – 1989*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, Praha, 2004, s. 27-28.

¹³² Pavelčíková Nina: *Romové v českých zemích v letech 1945 – 1989*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, Praha, 2004, s. 29.

¹³³ Pavelčíková Nina: *Romové v českých zemích v letech 1945 – 1989*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, Praha, 2004, s. 31.

¹³⁴ Kouba, Jan: *Stručná historie Romů na Písecku od počátku až do konce osmdesátých let 20. století*. In: *Prácheňské muzeum v Písku v roce 2009*. Prácheňské muzeum, Písek, 2010, s. 80.

¹³⁵ Cituji poznámku pod čarou, kterou Jan Kouba uvádí: „Bratři Ondřej a Juraj Kotlárovi získali práci v n. p. Pozemní stavby a s celými rodinami se v březnu 1955 přistěhovali do Písku. Již srpnu stejného roku jim však byl kvůli mnoha přestupkům a výtržnostem z Písku vysloven zákaz pobytu v celém píseckém okrese. SOkA Písek, MNV Písek (1955 - 1958), sign. vnitř/99“

¹³⁶ Kouba, Jan: *Stručná historie Romů na Písecku od počátku až do konce osmdesátých let 20. století*. In: *Prácheňské muzeum v Písku v roce 2009*. Prácheňské muzeum, Písek, 2010, s. 81.

7. 1 Příprava MNV Písek na Romy

Další zmínky o Romech v Písku, které jsem sám dohledal, pak pocházejí až z druhé poloviny 50. let, z doby, kdy se místní úřady začaly zabývat přesunem některých romských rodin v rámci regionu, což se dotklo i mých příbuzných, žijících v té době v Hořicích. Na 26. schůzi rady ONV v Písku dne 10. 12. 1958¹³⁷ se jako devátý bod jednání při schůzi rady ONV objevuje návrh na ustavení komise pro práci mezi cikánským obyvatelstvem na základě pokynů KNV. Předsedou komise se stal s. Jaroslav Hodonický, vedoucí odboru pro školství a kulturu. Dalšími jejími členy byli: vedoucí odboru pro vnitřní věci, vedoucí odboru pro sociální zabezpečení PSZ a náčelník VB.

Dva týdny se „cikánská otázka“ opět dostává na jednání 27. schůze ONV v Písku dne 23. 12. 1958. Tentokrát už je na schůzi projednáváný plánovaný přesun romských rodin do Písku jako bod č. 9) „Projednání cikánské otázky“, který níže cituji:

„Písemnou zprávu obsaženou v příloze č. 9 u zápisu zdůvodnil vedoucím odboru pro vnitř. věci s. Dr. Černohorský a na dotaz s. Sosny sdělil, že pro okres je počítáno asi 88 osobami.

Předseda komise pro práci s cikánským obyvatelstvem, s. Hodonický zdůraznil, že je nutno, aby MNV a ostatní složky v okrese se již dnes zabývali otázkou ubytování, provést soupis vhodných bytů, připravit pracovní příležitosti v místě, rozptýlit, umístit především ve městě, kde však budou potíže s ubytováním a umístěním na vhodném pracovišti. Prokurátor s. Litvan připomněl, že od 1. dubna vstoupí v platnost nová struktura trestní a kočující osoby, které se nebudou chtít trvale usídlit, mohou být potrestány odnětím svobody na dobu 6 měsíců až 3 r. s. Hlaváček zdůrazňuje, aby cikánská otázka byla široce vysvětlena obyvatelstvu na hovorech a shromážděních a zvláště v obcích, kde budou ubytováni.

s. Sosna upozorňuje na zamoření nemocemi, tbc, nutnost řádného ubytování, zdravotní péče, očkování a zamezení diskriminace.

s. Novotný: možnost umístění v JZD a sledování jejich pracovní morálky a způsobu života.“¹³⁸

¹³⁷ SOkA Písek, ONV Písek, Schůze rady ONV, 1958, IV. čtvrtletí. Zápis o 27. schůzi 23. 12. 1958.

¹³⁸ SOkA Písek, ONV Písek, Schůze rady ONV, 1958, IV. čtvrtletí. Zápis o 27. schůzi 23. 12. 1958.

K realizaci přesunu jsem již v archivu nenalezl žádný další dokument, příjezd do Písku tak přibližuji pouze skrze vzpomínku pamětnice, které tehdy bylo 10 let:

MČ: Na velké náměstí.

MM: Na velké náměstí.

MČ: Ano. Tam jsme zastavili, vystoupili Jan Dunka. Nás odvezli na malé náměstí, protože jsme bydleli u kostela. Už nám bylo dobře, chodili jsme do školy.

MM: Až před barák vás odváželi?

MČ: Ano, v bytech jsme měli postavený nábytek, nakoupeno jídlo, uhlí v tom jsme měli, všechno. Začala jsem chodit do školy, naučila jsem se trochu číst, psát.¹³⁹

Z výše uvedených citovaných zápisů a přepisu rozhovoru vidíme, že se vedení města Písku na přijetí romských rodin připravovalo. Vybavili je dokonce základními věcmi pro první na dva měsíce pobytu v Písku, než muži v rodinách dostali výplatu¹⁴⁰. Jan Dunka i Ludovít nastoupili do Elektropřístroje, což bylo zaměstnání, které měli předem zajištěné. Později tam pracovaly i jejich děti, až do listopadu 1989. Vedení města chtělo tyto Romy převychovat, jak píše kronikář města Písek Polesný: „*V tomto roce přibyly nám 3 cikánské rodiny [podtrhl kronikář]. Celkem 6 dospělých a 22 dětí. V letech 1957 a 1958 tu nebyli. Dříve bylo několik rodin ubytováno nouzově a po stížnosti obyvatel z jejich okolí byli z města vykázáni. Nyní běží o výchovu těchto občanů k normálnímu životu. Proto byli ubytováni ve městě v domech, obydlených více (MM: neromskými) rodinami, jednak na Stalinově nám., jednak v Jirsíkově ulici. Jistou změnu lze již pozorovati v jejich oblečení, ovšem děti ještě jsou špinavé.*“¹⁴¹

Z neformálních rozhovorů s pamětníky vím, že starší Romky se v 60. letech chodily učit vařit česká jídla. Vzhledem k tomu, že většina Romů nemohla chodit za války do školy na Slovensku, neuměla číst a psát, městský národní výbor pro ně organizoval v městské knihovně večerní škola psaní a čtení, což mi sdělila Čurejová: „*MČ: Malvína naše už nešla*

¹³⁹ „MČ: Pro baro naměstí. MM: Pro naměstí. MČ: Hi. Odoj amen zastavind'am, vistupinde o Ch.. Amen l'igende pro cikno naměstí, bo amen bešahas paš e khangeri. Imar has amenge lačhes, phirahas andre škola. MM: „Dži ko kher tumen l'igende? MČ: Hi. Andro khera amenge thode nabitkos, chabena cinade, angara andro koda has amen, sa. Chudl'om te phirel andre škola, naučind'om man te genel čepo, te pisinel.“ Rozhovor s Margitou Čurejovou (1948) a Věrou Mižikárovou (1955), nahrál M. Mižigár v Písku 11. 7. 2015. Soukromá nahávka č. 11072015.

¹⁴⁰ Neformální rozhovor s Malvínou Čurejovou (*1945) duben 2016.

¹⁴¹ SOkA Písek, MNV Písek, Kronika města Písku, 1957 - 1960. s. 1618.

s námi do školy. Ji už bylo 15 let. Šla do práce a večer se chodila učit do večerní školy, říkalo se tomu večerní školy.

MM: Večerní školy.

MM: A to jen Romové nebo i gádžové? MČ: Jen Romové, protože se neuměli podepsat a když brali v práci peníze, jak by se podepsali, museli se učit, aby se uměli podepsat.“¹⁴²

¹⁴² „MČ: E Malvina amari, sar avil'am lake imar has 15 roku. Gel'as andre buči a rači pes phirlas te učinel večerní školy, oda pes phenlas večerní školy. MM: Večerní školy. MM: A oda ča o Roma abo he o gadže? MČ: Ča o Roma, bo na džanenas pes te potpisinel. a te chudenas andre buči o love, sar bi pes potpisindehas, mušinenas te učinel, hoj te džanenas te pisinel.“ „Rozhovor s Margitou Čurejovou (1948) a Věrou Mižikárovou (1955), nahrál M. Mižigár v Písku 11. 7. 2015. Soukromá nahrávka č. 1107206.

8 Život v Písku po přesídlení v roce 1959

V této kapitole se budu věnovat prvnímu roku pobytu výše zmíněných tří rodin Písku.

Takto mi pamětnice líčila jejich rozmístění v Písku:

„Byly jsme tři rodiny, Bandiovy, Mižigárovy a Dunkovy. ... a potom [Ludovít Mižikár], teta [Anna Mižikárová] a potom teta [Anna Mižikárová] a [Jan Bandy], strejda, no a s dětmi. Bydleli jsme na náměstí. Strejda Ludovít dostali byt u kostela, teta Anna taky, tam bydleli společně.“¹⁴³

Mižikárovi

Ludovít Mižikár (*. 1926) se svou manželkou Annou (*ar. 1925) nabídl své sestře Anně (nar. 1927) a jejímu manželu Janu Bandy (* 1936) místnost, aby se nemusela odstěhovat do Mirotic. Ludovít bydlel v Jirsíkově¹⁴⁴ ulici. Bandyovi později dostali byt od MNV Písek v Tyršově ulici.

Ludovít Mižikár s Annou¹⁴⁵ se odstěhovali do domu ve Švantlově dvoře ve Švantlově ulici. V roce 1962 zemřela moje praprababička Matylda Pompová.

Bandyovi

Anna (*1927) a Jan Bandy (*1936)¹⁴⁶ bydleli v Tyršově ulici a v 60. letech se později přestěhovali do Purkartic¹⁴⁷.

Dunkovi

Jan Dunka (*1925) se svou rodinou bydleli na Stalinově náměstí¹⁴⁸. Jan a Margita (1925) Dunkovi měli 14 dětí: Anežka †, Ladislav, Margita, Irena, Jan, Milan, Zdeňka, Dalibor, Nataša, Jiří, Pavel, Libuše, František.

¹⁴³ „Samas trin rodiny, Bandiovi, mižigarovi a dunkovci. ... No o Ch. la Cha... a pa'is o L., e romňi e Sa a pa'is e Ja. e romňi he o B. o Rom, no, a le čhavenca. Bešahas pro naměšti. Amen chud'lam kher. o L. o rom chudle paš e khangeri, e romňi e Juda tiš, odoj bešenas společně“ Rozhovor s Irenou Dunkovou (1950) nahrál Michal Mižigár v Písku 27. 7. 2016. Sourkomá nahrávka č. 27072016.

¹⁴⁴ Dnes je to ulice Leoše Janáčka.

¹⁴⁵ Ludovít a Anna Mižikárových měli 15 dětí: Malvína, Irena †, Margita, Jolana †, Růžena †, Ludvík †, Věra, Božena †, Justýna †, Jan, Rusalka, Milena, Zdeněk †, Květa a Pavel. Z těchto sourozenců jsem nahrával s Malvínou, Margitou a Věrou.

¹⁴⁶ Jejich děti se jmenují: Jan, Karel †, Ladislav, Justýna † a Věra.

¹⁴⁷ Čtvrť za Pískem.

¹⁴⁸ Dnes je to Velké náměstí.

8. 1. Škola

Děti z rodin Dunkových a Mižikárových nastoupili ve dnech 25. nebo 26. května na základní školu Dukelských hrdinů. Všechny děti byly neklasifikovány, protože začaly navštěvovat školu teprve měsíc před koncem školního roku a v Hořicích do školy nechodily vůbec. Z vysvědčení, které jsem v archívu našel, je vidět, že všechny děti měly slovenskou národnost a ne romskou, což by bránilo asimilaci a u jedné žačky dokonce ve zdravotních záznamech bylo uvedeno: *cikánského původu, do školy zřejmě mnoho nechodila*. Vzhledem k tomu, že tato žačka již nežije a není možné se jí na to zeptat.

8. 2. Volný čas

Romským dětem se v Písku líbilo, ze začátku sice nebyly zvyklé žít v městském prostředí,¹⁴⁹ ale díky škole si poměrně rychle našly neromské kamarády. Kamarádily většinou s dětmi z chudších rodin. Místem pro jejich hry byl *plácek*¹⁵⁰.

*„Jelikož jsem ze šesti dětí, tak jsme se znali i s těma rodinami, kde bylo více dětí, což byly i Mižigárů, Dunků a takoví. A jako děti jsme běhaly, koupaly jsme se u elektrárny s nima, takže já se s nima znám odmala téměř se všemi, co jsou teda vrstevníci se mnou, těch šedesát let. Tak se s nima znám a tím pádem znám i jejich děti, protože, jelikož mám taky tak starý děti, takže znám i ty děti ostatních, co jsem s nima byla no.“*¹⁵¹

Ještě z vyprávění své babičky vím, že také chodily do pěveckého kroužku do umělecké školy nebo do knihovny.¹⁵² ¹⁵³V knihovně četly, měly kulturní programy a doučování z českého jazyka.

Matěj Šarközi potvrzuje, že romští muži chodili po práci do hospody „U zelených“¹⁵⁴ a neměli problém sedět u piva společně s gádži: „Romové s gádžema chodili do práce, taky když šli do hospody, kam chtěli. Tam přišli, gádžové s nimi seděli u stolu. Ne jako dneska, že gádžové se odtahují. A podívej se, kolikrát se stávalo takto, že Rom neměl peníze a řekl – vypiju jedno dvě piva a jdu domů, nemám peníze.- Gádžové mu řekli -Nechod' nikam. Sed'

¹⁴⁹ Před tím žili na okraji společnosti Hromoš – romská osada, Terezín a Český Krumlov si mnozí nepamatovaly, byly ještě malé a v Hořicích bydleli u lesa na samotě.

¹⁵⁰ „Plácek“ v Písku býval prostor za kostelem směrem k Putimské bráně u stromoví. Dnes se tam nachází parkoviště. Na plácku si v 70. a 80. letech hrály i děti těchto dětí. Zdroj info - nahrávky?

¹⁵¹ Rozhovor se Štěpánkou P. (1957) v Písku 4 3. 2015 vedl Michal Mižigár. Soukromá nahrávka č. 4032015.

¹⁵² Neformální rozhovor s Věrou Mižikárovou (1955).

¹⁵³ Nic se mi z toho nepodařilo najít v archívu ani v městské knihovně v Písku.

¹⁵⁴ Hospoda U Zelených stála na břehu Otavy u Kamenného mostu v Písku, na straně od třídy Národní svobody.

doma, ee, , sed' tady, pij a až budeš mít, tak zaplatíš ty.- To byl s gádžema jiný život než dnes.“¹⁵⁵

Ženy byly většinou doma, mívaly hodně dětí. Nemohly ani pracovat, byly ženy v domácnosti. Nejstarší dcery jim pomáhaly s dětmi a domácností.¹⁵⁶ Z vyprávění si také ještě pamatují, že romské ženy rády chodily do kina, kde velice emotivně prožívaly filmy. Jedna z pamětnic také vzpomíná na vyprávění pohádek: „Naše babička uměla moc dobře vyprávět pohádky. To k nám chodili i Romové ve městě poslouchat. Museli jsme být zticha, nesměli jsme mluvit. Všichni jsme se posedali, jak se dalo, po zemi. A ona tak vyprávěla, že až jsme usínali.“¹⁵⁷

V Písku se tyto rodiny usadily, takto ukončili svůj kontakt se Slovenskem.

¹⁵⁵ „O Roma phirnas le gadženca andre buči, taki te džanas andre karčma, kaj kamenas. Odoj avenas andre karčma, o gadže lenca bešenas paš o skamind. Na sar adadžives, kaj o gadže pes odcirden. A dikh, kecivar pes ačhelas kavka, kaj le Romes na has love a phenals -Pijav jekh duj pivi a džav khere, nane man love.- O gadže leske phenenas -Na dža ňikhaj. Beš khere, ee, beš adaj, pi a sar tut ela, ta počineha tu.- Oda has le gadženca aver dživipen než adadžives.“ Rozhovor s Matějem Šarközim (1948) v Písku 7. 3. 2015 vedl Michal Mižigár. Soukromá nahrávka č. 7032015.

¹⁵⁶ Viz. Žigová, Anna: *Nejstarší sestra a její postavení v tradiční romské rodině*. In: *Romano džaniben*. 1-2 / 1996, Praha.

¹⁵⁷ „E baba amari džanesl igen lačhes te phenel paramisa. Oda avenas ke amende he o Roma te šunel. Mušinahas te avel ciho, našminahas duma te del. Savore bešahas, sar pes delas pal o phuva. A joj avka delas duma, kaj až zasovahas.“ Neformální rozhovor s Margitou Čurejovou (1948), zima 2015, Písek.

ZÁVĚR

Závěrem chci nabídnout pohled právníka hlavních aktérů. Dříve jsem vyprávění bral o mých předcích jako samozřejmou věc a postupem věku mi dochází, jakou změnou moji předkové po druhé světové válce vůbec prošli. Z původní dřevěné *koliby*¹⁵⁸, dnes nám nepředstavitelné chudoby a útrapy během 2. světové války ve Slovenském státě, přes postupné osídlování česko-německého pohraničí (Hořice,), kde pořád bydleli v rozbitých domech a na okraji společnosti (Terezín); potom si pro ně přijeli zástupci měst a „rozebrali“ si je. Tito lidé dohnali za poměrně krátkou dobu to, co společnosti trvalo dlouhá staletí, i když nuceně, ale vyšlo to.

Všechny tyto tři rodiny dnes ka už jsou v Písku rody čítajících po stovce příbuzenských členů a nejen tyto ale i další, které v brzké době dojeli - rodiny Bledých, Gáborových, Mižigárových, Cinových, Kučových a později ze západního Slovenska Zemanovi a Danihelovi¹⁵⁹

Také si nyní uvědomuji, jak veliká změna byla pro ně, když v Čechách dostali mzdu v penězích a už to nebyli ti *Cigáni*, ale pan Mižikár či pan Dunka.

V této práci končím polovinou 60. let. Fondy ve Státním okresním archivu Písek jsou v současné době zpracované pro 60. léta a časem budou zveřejněna i fondy z dalších let. Věřím, že tato bakalářská práce bude v budoucnu sloužit jako odrazový materiál pro rozsáhlejší práci o příchodu Romů do Písku z východního Slovenska v roce 1959. Bylo by vhodné také bádát v Archivu v Terezíně, Hořicích a i na Slovensku v Hromoškém archivu či kronikách.

¹⁵⁸ Chatrč

¹⁵⁹ Uvádím jen hlavní rody, ze kterých vychází další rodiny, které teprve v současné době se tvarují do větších rodin.

ZDROJE

Davidová, Eva: *Poválečný vývoj a osudy Romů v letech 1945 - 1989*. In: *Černobílý život*. Praha: Gallery, 2000.

Dekret prezidenta republiky 88/1945, Sbírnka zákonů a nařízení republiky Československé, ročník 1945.

Houdek, Lukáš: *Víra kumáunských domů v nadpřirozené síly (v konfrontaci s prvky animismu ve víře některých romských skupin)*. In: *Romano džaniben*. 2/2010, Praha, 2010.

Hübschmannová, Milena: *Šaj pes dovakeras (Můžeme se domluvit)*. Olomouc: Pedagogická fakulta UP Olomouc, 1993.

Lacková, Elena: *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. K vydání připravila a přeložila Milena Hübschmannová. Praha: Triáda, 1997.

Hübschmannová, Milena: *Několik poznámek k hodnotám Romů (Skica)*. In: *Romové v České republice (1945 – 1998)*. Socioklub. Praha: Socioklub, 1999.

Hübschmannová M. a kol.: *Romsko-český a česko-romský kapesní slovník*. Fortuna. Praha, 2001.

Hübschmannová, Milena: „*Po Židoch Cigáni*“ *Svědectví Romů ze Slovenska v letech 1939 – 1945. 1. díl 1939 – srpen 1944*. Praha: Triáda, 2005.

Kouba, Jan: *Stručná historie Romů na Písecku od počátku až do konce osmdesátých let 20. století*. In: *Prácheňské muzeum v Písku v roce 2009*. Prácheňské muzeum, Písek, 2010, s. 80.

Nečas, Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002.

Nečas, Ctibor: *Slovenští Romové v letech 1939-1945*. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. Studia minora Facultatis Philosophica Universitatis Brunensis*. Brno: 2004.

Pavelčíková Nina: *Romové v českých zemích v letech 1945 – 1989*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, Praha, 2004, s. 27-28.

Žigová, Anna: *Nejstarší sestra a její postavení v tradiční romské rodině*. In: *Romano džaniben*. 1-2 / 1996, Praha.

Bakalářské a diplomové práce

Cichý, Marcel: *Historie rodu Cichých a Banomových*. Bakalářská práce, FFUK Praha. Praha, 2003.

Houdek, Lukáš: *Romové ve Stříbře (Případová studie – historie a sociolingvistická situace rodu Absolonů)*. Bakalářská Práce, FFUK. Praha, 2008.

Růžičková, Alena: *Romská komunita ve Vsetíně*. Bakalářská práce, FFUK Praha. Praha, 2012.

Šebová, Bára: *Migrace slovenských Romů do českých zemí po roce 1945 (případová studie – usídlování Romů v Rokycanech mezi lety 1945 – 1952)*. Bakalářská práce, FFUK Praha. Praha, 2006.

Šebová, Bára: „Škola Míru“ v Květušíně 1950 – 1954 (a její pokračování na Dobré Vodě u Prachatic) – kritická reflexe v historickém kontextu 50. let. Diplomová práce, FFUK Praha. Praha, 2009.

Kroniky, matriky

Kronika města Písek

Kniha zemřelých Řísko-katolické farnosti Písek, sv. 2

Webové stránky

Kronika Písek

<https://digi.ceskearchivy.cz/>

Hromoš Obec

<http://naseobce.sk/mesta-a-obce/1877-hromos/volby-do-samospravy>

Město Písek

<http://www.mesto-pisek.cz/historie-mesta-pisek/ds-1027/p1=1001>

<http://www.mesto-pisek.wz.cz/>

Rombase – Milena Hübschmannová

Rombase: <http://rombase.uni-graz.at/cgi-bin/art.cgi?src=data/ethn/belief/dead.cs.xml>

Seznam nahrávek práce:

Rozhovor s Margitou Čurejovou (*1948) a Věrou Mižikářovou (*1955) 11. 7. 2015 v Písku, vedený Michalem Mižigár. Nahrávka uložena v osobním archivu tazatele.

jazyk nahr.: romsky

délka: 00:50:43

Rozhovor s Malvínou Čurejovou (*1945) 22. 7. 2016 v Písku, vedený Michalem Mižigárem.

Nahrávka uložena v osobním archivu

Jazyk nahr.: romsky, česky

Délka: 00:35:33

Rozhovor se Štěpánkou Polarovou (*1957) 4. 3. 2015 v Písku, vedený Michalem Mižigárem.

Nahrávka uložena v osobním archivu tazatele.

Jazyk nahr.: česky

Délka: 00:01:20

Rozhovor s Irenou Dunkovou (*1950) 22. 7. 2016 v Písku, vedený Michalem Mižigárem.

Nahrávka uložena v osobním archivu tazatele.

Jazyk nahr.: romsky

Délka: 00:01:39

Rozhovor s Matějem Šarközim (*1948) 7. 3. 2015, vedený Michalem Mižigárem.

Nahrávka uložena v osobním archivu tazatele.

Jazyk nahr.: česky, romsky

Délka: 00:23:42

Rozhovor s Margitou Dunkovou (*1949), 7. 2. 2014, vedený Michalem Mižigárem.

Nahrávka uložena v osobním archivu tazatele.

Jazyk nahr.: romsky

Délka: 00:01:05

Seznam archivních fondů

Archivní fondy:

SOkA Písek, ONV Písek, Schůze rady ONV, 1958, IV. čtvrtletí. Zápis o 27. schůzi 23. 12. 1958.

SOkA Písek, ONV Písek, Schůze rady ONV, 1958, IV. čtvrtletí. Zápis o 26. schůzi 10. 12. 1958.